

Opinnäytetyö (AMK)

Sosiaalialan koulutusohjelma

Lapsi-, nuoriso ja perhetyö

2015

Aleksi Vuoristo

KIUSAAMISEN EHKÄISYN TYÖKALU IHALAN ESIOPETUKSELLE

Ehkäistään kiusaamista kehittämällä lasten
sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma | Lapsi-, nuoriso- ja perhetyö

2015 | Sivumäärä

Johanna Gadd

Aleksi Vuoristo

KIUSAAMISEN EHKÄISYN TYÖKALU IHALAN ESIOPETUKSELLE

Tämä raportti on toiminnallisen opinnäytetyöni kuvaus. Toteutin opinnäytetyöni kehittämishankkeena. Se sijoittui ajallisesti vuoden 2015 helmikuusta marraskuuhun. Kehittämishankkeen toimeksiantaja oli Ihalan esiopetusyksikkö, joka toimii Raisiossa Ihalan koulun tiloissa.

Tämän kehittämishankkeen tavoitteeksi muodostui luoda sellainen Kiusaamisen ehkäisyn työkalu erityisesti Ihalan esiopetusyksikölle, jonka yksikkö voisi liittää omaan kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen yksikkökohtaiseen suunnitelmaansa. Hankkeen tuotokseksi muodostui kolme erilaista tuokiorunkoa ja arviointilomakkeen sisältävä Kiusaamisen ehkäisyn työkalu. Se saatiin aikaan suunnittelemalla tuokiorunvoja ja testaamalla, havainnoimalla ja refleктоimalla sekä muokkaamalla niitä – paitsi kolmas tuokiorunko, jota ei ole testattu. Tuokiorunkojen puitteissa on lasten tarkoitus saada harjoitella erityisesti sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja.

Kiusaamista voidaan ehkäistä systemaattisen työkalun ja esimerkiksi aikuisjohtoisten tuokioiden avulla. Hyvin tärkeää on kuitenkin myös kiusaamistilanteiden tai mahdollisten sellaisten seuraaminen arjessa – joskus lasten sosiaaliset taidot voivat olla vakuuttavat harjoitustilanteissa, muttei vielä oikeassa tilanteessa. Taitavan käyttäytymisen ja kiusaamatta olemisen siirtyminen lasten arkielämään ja esimerkiksi vapaaseen leikkiin on työkalun varsinainen tavoite.

ASIASANAT:

kiusaaminen, ehkäisy, esiopetus, sosiaaliset taidot, emotionaaliset taidot

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Bachelor of Social Services | Child, Youth and Family Work

2015 | Total number of pages

Johanna Gadd

Aleksi Vuoristo

A TOOL FOR BULLYING PREVENTION IN IHALA PRESCHOOL

This report is the description of my practice-based thesis. I carried out my thesis as a development project. It lasted from February 2015 until November of the same year. The client of the development project was Ihala preschool, which operates within Ihala school, in the city of Raisio.

The objective of this development project was to create a tool for bullying prevention for the Ihala preschool unit especially, which they could attach to their unit's very own plan of bullying prevention and intervention. The product of the development project was eventually a Bullying prevention tool, which consists of three different lessons and a lesson assessment form. It was created by planning the lessons and testing and observing them, and reflecting on these observations and adjusting the lessons. Unlike the other two, the third lesson has not been tested. The main objective of the lessons is to give the children a chance to practice their social and emotional skills.

Bullying can be prevented with the aid of a systematic tool and, for example, lessons led by an adult. It is, however, also very important to follow up on bullying situations in everyday work. Sometimes the children's skills can be impressive when practicing, but they can't carry them over to real situations yet. Skilled behavior and not bullying in everyday life and, for example, during free play is the real objective of the tool.

KEYWORDS:

bullying, prevention, preschool, social skills, emotional skills

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 KEHITTÄMISHANKKEEN LÄHTÖKOHDAT JA TARKOITUS	8
2.1 Aiheen valinta ja raja	8
2.2 Toimintaympäristönä lhalan esiopetus	8
2.3 Kehittämistehtävä sekä hankkeen tarkoitus ja arvioitu hyöty	9
3 ESIOPETUS JA KIUUSAAMINEN	11
3.1 Esiopetuksen määritelmä ja perustehtävä	11
3.2 Kiusaaminen ilmiönä	12
4 KIUUSAAMISEN EHKÄISEMINEN ESIOPETUKSESSA	16
4.1 Ehkäisemisen keinot	16
4.2 Sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen kehittäminen	19
5 PROSESSI, MENETELMÄT JA AINEISTO	23
5.1 Kehittämisprosessi	23
5.2 Kehittämisen menetelmät, aineisto ja sen käsittely ja analysointi	25
6 TOTEUTUS JA TUOTOS	29
6.1 Hankkeen toteutus ja aikataulu	29
6.2 Kiusaamisen ehkäisyn työkalu	33
7 ARVIOINTI JA POHDINTA	37
7.1 Tuotoksen arviointi	37
7.2 Työskentelyn arviointi	39
7.3 Eettisyys	40
7.4 Jatkotyöskentelyehdotuksia	41
LÄHTEET	42

LIITTEET

- Liite 1. Videotallenteiden purku tuokion arviointilomakkeen raakaversio avulla.
- Liite 2. Tuokion arviointilomake.
- Liite 3. Lasten vastaukset kyselyyn kiusaamisesta lhalan esiopetuksessa
- Liite 4. Kysely kiusaamisesta lhalan esiopetuksen lasten vanhemmille: vastaukset.
- Liite 5. Kokousmuistiinpanot 26.2.2015
- Liite 6. Kokousmuistiinpanot 3.3.2015
- Liite 7. Kokousmuistiinpanot 6.5.2015
- Liite 8. Kehittämishankkeen tuotoksen sisällysluettelo.

KUVAT

Kuva 1. Kehittämispöcessin lineaarinen malli. (Toikko & Rantanen 2009, 64)	23
Kuva 2. Kehittämispöcessin spiraalimalli. (Toikko & Rantanen 2009, 64)	24

TAULUKOT

Taulukko 1 Kehittämishankkeen aikataulu.	32

1 JOHDANTO

Kiusaaminen on ilmiö, josta on aina puhuttu paitsi kouluissa, myös pienten lasten parissa. Kiusaaminen on vakava ongelma, joka vaikuttaa lapsen kehitykseen kokonaisvaltaisesti ja voi johtaa pahimmillaan erittäin pahoihin ja pitkäkestoihin ongelmiin vielä aikuisuudessakin. Kiusaaminen on ryhmäilmiö, joka vaikuttaa paitsi kiusaajaan ja kiusattuun, myös koko muuhun ryhmään negatiivisesti. Kiusaamista on mahdollista ja tärkeää ehkäistä tavoitteellisella, tietoisella toiminnalla. Yksi tärkeä osa kiusaamisen ehkäisyä on laatia kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumisen kirjallinen suunnitelma. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 1.)

Tämä toiminnallinen opinnäytetyö oli luonteeltaan kehittämishanke. Toteutuksen Ihalan esiopetusyksikön toimeksiannosta yhdessä yksikön työntekijöistä koostuvan tiimin kanssa. Tarve siihen nousi Ihalan esiopetuksen tarpeesta laatia oma, yksikkökohtainen kiusaamisen ehkäisyyn ja siihen puuttumisen suunnitelma. Heillä oli tämän myötä tarvetta jollekin kättä pidemmälle, jonka voisi liittää suunnitelmaan.

Tavoitteena oli siis ehkäistä kiusaamista Ihalan esiopetusyksikössä ja näin ollen myös yksikön lasten elämässä myöhemminkin. Kehittämishankkeen aikana tämä teema rajattiin erityisesti lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen kehittämiseen. Toki myös muut kiusaamisen ehkäisyyn keinot liittyvät olennaisesti tämän hankkeen lopputuotoksen, eli Kiusaamisen ehkäisyyn työkalun, sisältöön.

Kehittämishankkeen tiimi päätti yhdessä, että hankkeessa luodaan tuokiorunkoja, joita aikuinen ohjaa ja joissa lapset saavat harjoitella sosiaalisia ja emotionaalisia taitojaan. Tästä edettiin luontevasti tuokiorunkojen suunnitteluun, testaukseen, arviointiin ja viimeistelyyn sekä tuokiorunkojen koostamiseen yhtenäiseksi Kiusaamisen ehkäisyyn työkaluksi. Työkalu sisältää kolme erilaista tuokiorunkoa, ja työkalun käyttäjän avuksi syntyneen Tuokion arviointilomakkeen.

Tämän raportin luvussa kaksi kerrotaan tarkemmin hankkeen alkamisesta, toimintaympäristöstä, toimijoista ja hankkeen tarkoituksesta. Luvut kolme ja neljä

taas sisältävät faktaa esiopetuksesta, kiusaamisesta ja sen ehkäisemisen keinoista yleensä ja esiopetuksessa. Luvut viisi ja kuusi kertovat hankkeen etenemisestä ja käytetyistä kehittämismenetelmistä sekä hankkeen tuotoksesta. Luvussa seitsemän pohdin hankkeen tuotoksen onnistuneisuutta, omaa työskentelyäni hankkeen aikana, jatkotyöskentelymahdollisuuksia ja hankkeen eettisiä näkökulmia.

2 KEHITTÄMISHANKKEEN LÄHTÖKOHDAT JA TARKOITUS

2.1 Aiheen valinta ja raja

Kiusaaminen ja sen ehkäisy on aiheena aina tärkeä ja ajankohtainen. Raision kaupungissa, jossa tein sosiaalialan koulutusohjelman viimeistä työharjoittelua, oli tämän kehittämishankkeen alun aikoihin keväällä 2015 juuri tehty koko kaupungin oma suunnitelma kiusaamisen ehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi.

Ihalan esiopetuksen johtaja ja henkilökunta olivat juuri ryhtyneet luonnostelemaan Ihalan esiopetusyksikön omaa, yksikkökohtaista kiusaamisen ehkäisemisen ja siihen puuttumisen suunnitelmaa. Näin ollen Ihalan esiopetuksella oli tarve uudentyyppiselle kiusaamisen ehkäisyn työkalulle. Se tulisi olemaan osa heidän kiusaamisen ehkäisyn strategiaansa.

Alun perin kyse piti olla koulukiusaamisen ehkäisemisestä jo esiopetuksen puolella. Myöhemmin kehittämistehtävä hioutui lopulliseen muotoonsa eli kiusaamisen ehkäisyn työkalun luomiseksi Ihalan esiopetuksen henkilökunnan käyttöön.

Kiusaamisen ehkäisyn keinoja on useita. Kehittämishankkeen rajaamiseksi päätimme yhdessä tiimin kanssa keskittyä erityisesti kiusaamisen ehkäisemiseen lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen kehittämisen kautta.

2.2 Toimintaympäristönä Ihalan esiopetus

Tämä kehittämishanke sijoittui varhaiskasvatuksen, tarkemmin esiopetuksen toimintaympäristöön. Ihalan esiopetuksessa tarkoitukseni oli suunnitella ja valmistaa yhdessä Ihalan esiopetuksen henkilökunnan jäsenistä koostuvan tiimin kanssa yksikölle työkalu lasten välisen kiusaamisen ehkäisemistä varten. Työkalun kehittämiseen osallistui Ihalan esiopetusyksikön henkilökunnasta tiimi,

johon kuuluivat johtaja Marjo Lammes sekä yhden esiopetusryhmän esiopettaja Satu Vällilehto ja lastenhoitaja Riitta Anttila. Ihalan esiopetuksessa oli hankkeen tuotoksen osien testauksen aikaan, keväällä 2015, kolme esiopetusryhmää. Yhdessä niistä oli 15, yhdessä 16 ja yhdessä 14 lasta esiopetuksessa. Toimin huhti-toukokuussa 2015 lastentarhanopettajan työharjoittelutehtävissä 14 lapsen ryhmässä, jossa työskenteli työharjoittelun ohjaajani eli esiopettaja Vällilehto, sekä lastenhoitaja Anttila. Kaikki lapset olivat syntyneet vuonna 2008.

Ihalan esiopetusyksikkö toimii Ihalan koulun yhteydessä. Ihalan esiopetuksen lapset ja aikuiset mm. käyvät syömässä koulun ruokalassa. Ihalan esiopetusyksikössä tarjotaan esiopetusta lapsille 4 tuntia päivässä, kello 9–13. Muuna aukioloaikana klo 6.15–17 tarjotaan lapsille päivähoitoa. (Henkilökohtainen tiedonanto. M. Lammes 26.2.2015.)

2.3 Kehittämistehtävä sekä hankkeen tarkoitus ja arvioitu hyöty

Tämän hankkeen keskeinen kehittämistehtävä oli luoda kiusaamisen ehkäisyn työkalu Ihalan esiopetuksen henkilökunnan käytettäväksi. Työkalu keskittyisi erityisesti kiusaamisen ehkäisemiseen lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen kehittämisen kautta. Työkalun oli määrä olla muun muassa mahdollisimman helppokäyttöinen ja toiminnallinen sekä helposti Ihalan esiopetuksen henkilökunnan muokattavissa oman lapsiryhmän näköiseksi.

Hankkeen tarkoitus oli ehkäistä kiusaamista Ihalan esiopetusyksikössä luomalla yksikön lapsille tilanteita, joissa he voivat harjoitella omia sosiaalisia ja emotionaalisia taitojaan. Kehittämishankkeessa luomamme tuotos sisältää kolme tuokiorunkoa, joista jokaisessa lapset pääsevät harjoittelemaan tärkeitä sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen osa-alueita.

Lopputuloksen on tarkoitus olla helppokäyttöinen työkalu henkilökunnalle Ihalan esiopetuksessa, jonka avulla kiusaaminen vähenee lasten elämässä nyt ja tulevaisuudessa heidän oppiessaan esimerkiksi itsehillinnän taikka uuteen ryhmään liittymisen taitoja.

Lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen kehittämiseen erityisesti tarkoitettun työkalun etu on mm. se, että sen myötä näiden taitojen harjoittelu ei jää vain arjen tilanteisiin. Vaikka on totta, että lapset eivät välttämättä osaa arjessa ”oikeasti” samoja taitoja yhtä hyvin kuin opetustilanteessa, on tämänkin hankkeen lopputuotoksen kaltainen työkalu seurattavuudeltaan, toistettavuudeltaan ja arvioitavuudeltaan hyvin kätevä apuväline näiden tärkeiden taitojen opettamisessa. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 26.)

3 ESIOPETUS JA KIUUSAAMINEN

3.1 Esiopetuksen määritelmä ja perustehtävä

Kunta on velvollinen järjestämään sen alueella asuville lapsille oppivelvollisuutta edeltävänä vuonna esiopetusta (Perusopetuslaki 628/1998). "Esiopetuksen keskeisenä tehtävänä on edistää lapsen kasvu-, kehitys ja oppimisedellytyksiä. Toimintaa suunnitellaan lapsilähtöisesti ja sen tehtävä on vahvistaa lapsen myönteistä minäkuvaa ja käsitystä itsestään oppijana" (Opetushallitus 2014).

Jokaisella lapsella on oikeus maksuttomaan esiopetukseen vähintään 700 tunnin ajan vuodessa, mutta enintään viiden tunnin ajan päivässä. Tätä oikeutta käyttää kustakin ikäluokasta noin 98 %. Oikeuteen sisältyy myös mm. oikeus oppilashuollon palveluihin ja maksuttomaan ateriaan esiopetuspäivän aikana. Esiopetusta täydentävä päivähoito on sen sijaan maksullista. Esiopetuksen tehtävää, tavoitteita sekä sisältöjä määrittelevät Perusopetuslaki ja Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. "-- esiopetus sekä perusopetus muodostavat lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden." (Lastentarhanopettajaliitto 2012, 4.) Samalla kyse on myös velvollisuudesta: koulun aloittamista edeltävänä vuonna on lapsen osallistuttava joko esiopetukseen tai muuhun samat tavoitteet saavuttavaan toimintaan (Perusopetuslaki 628/1998).

Esiopetuksen tavoitteina on mm. edistää yhteistyössä kotien kanssa lasten kehitymis- ja oppimisedellytyksiä sekä vahvistaa lapsen sosiaalisia taitoja ja tervettä itsetuntoa leikin ja myönteisten oppimiskokemusten avulla. Esiopetuksen toteutuksessa otetaan huomioon lasten kehitystaso, eli heille on tarkoitus opettaa oppimisen taitoja ja uusia asioita leikin ja mielikuvituksen kautta. Samalla tuetaan heidän kielellistä kehitystään. (Opetushallitus 2015.)

Esiopetuksessa ei ole tärkeää arvioida pelkästään sitä, mitä lapsi osaa yksinään tai ilman apua tehdä. Kyse on myös siitä, mitä lapsi osaa tehdä yhdessä muiden kanssa tai muiden auttamana. Lisäksi esiopetuksessa ei ole syytä arvi-

oida vain lapsen onnistumista tai osaamista esimerkiksi eri tiedonaloilla, vaan myös pärjäämistä päivittäisen elämän eri osa-alueilla. (Brotherus ym. 2002, 218.)

3.2 Kiusaaminen ilmiönä

Kiusaamisen määrittelemisen ei ole helppoa tai yksinkertaista, sillä se voi tarkoittaa eri ihmisille aivan eri asioita (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 3). Kiusaaminen on ryhmäilmiö, joka perustuu ryhmän jäsenten välisiin suhteisiin (Salmivalli 1998, 33). Dan Olweus (1973) määrittelee kiusaamiseksi sen, kun yksi ja sama henkilö joutuu tietyn ajan sisällä negatiivisten tekojen kohteeksi yhden tai usean henkilön toimesta. Myöhemmin tähän lisää Salmivalli (2005), että kiusaamisessa tekijöinä on joku tai jotkut sellaiset, joita vastaan uhrin on vaikea puolustautua. Laine & Neitola (2002, 23) määrittelevät kiusaamisen systemaattiseksi ja toistuvaksi fyysiseksi tai psykologiseksi aggressioksi puolustuskyvöntä kohtaan.

Kiusaaminen on systemaattista vallan tai voiman väärinkäyttöä. Kiusattu on yksin kun kiusaajia taas on monta, tai kiusaajat ovat verbaalisesti taitavampia tai vaikkapa fyysisesti vahvempia. Kiusaaminen on jotakin jatkuvaa ja järjestelmällistä ja siinä osapuolten roolijako on melko selkeä – esimerkiksi nahistelussa ja molemminpuolisessa kiusoittelussa lasten välillä taasen molemmat voivat olla vuoroin ”voitolla”. (Salmivalli 2003, 12.) Kiusaaminen on lisäksi piiloinen ilmiö, joka voi alkaa salakavalasti ja jota ei aina kiusatunkaan ole helppoa edes tunnistaa, saati kertoa siitä aikuisille (Hamarus 2012, 27).

Kiusaaminen voi olla esimerkiksi tönimistä, lyömistä, haukkumista ja pilkkaamista, yksin jättämistä, ilkeitä puheita selän takana, uhkailua tai mitä tahansa sellaista toimintaa, jolla pyritään vahingoittamaan tai loukkaamaan toista (Repo 2013, 74; MLL 2015).

Kiusaamisen määritelmät ja määrittely -artikkelin (Hamarus & Kaikkonen 2011, 58) mukaan kiusaamisen määrittelyssä on ongelmallista se, että ilmiön pitäisi olla jotakin pitkäkestoista taikka toistuvaa, jotta se voi olla kiusaamista. Tämä

tekee kiusaamisen varhaisesta havainnoinnista sekä ennaltaehkäisemisestä hyvin vaikeaa. Jatkuvuuden ja toistuvuuden sijaan tärkeintä kiusaamisen määrittelyssä ovatkin Hamaruksen ja Kaikkosen (2011, 58) mukaan valtaepätasapainon ja yksilön subjektiivisen kokemuksen havainnointi.

Repo (2013, 36—38) lisää, että samoin kuin eri aikuiset voivat loukkaantua aivan erilaisista asioista, voivat eri lapset kokea aivan eri asiat kiusaamiseksi. Kuitenkaan se, että joku lapsi kokee toisen lapsen toiminnan kiusaamiseksi, ei tietenkään tee siitä vielä kiusaamista. Erityisesti pienten lasten kohdalla on aikuisen tärkeää sanoittaa lasten tunteita ja tehdä lapsille näkyväksi se, millainen toiminta on hyväksyttävää ja millainen ei ja onko toisella lapsella esimerkiksi ollut hyvät aiheet. ”Jos joku lapsi on usein konfliktissa toisten kanssa, se vaatii aina huolellista tarkkailua, mistä tilanteesta on kyse.” (Repo 2013, 39.)

Jos kiusaaminen halutaan muuttaa numeroiksi tutkimuksissa, toistuvuus ja pitkäkestoisuus ovat miltei välttämättömiä kriteerejä. Silti arjessa ei ole tietenkään mitään syytä odotella ilmiön kestävän ensin riittävän pitkään, jotta sitä voitaisiin kutsua kiusaamiseksi. Varhainen kiusaamiseen puuttuminen ja ehkäiseminen ovat koulujen ja varhaiskasvatuksen toimintayksiköiden arjessa parhaita keinoja kiusaamisen vastaiseen työhön. Silloin voidaan jättää pitkäkestoisuus ja toistuvuus pois kiusaamisen määritelmästä. Konfliktit, joissa toinen osapuoli kokee tulevansa kiusatuksi ja joissa toteutuu osapuolten välinen valtaepätasapaino, aikuisten pitää jo selvittää. Toki aina ei silloinkaan ole kyse kiusaamisesta. Kun puututaan tilanteisiin varhain, eivät kiusaajan, kiusatun tai muutkaan kiusaamisen roolit ehdi vielä vakiintua. (Hamarus 2012, 22—24.)

Kiusaaminen on ryhmäilmiö, ja siten eri lapsilla (tai aikuisilla) on siinä erilaisia rooleja. Mahdollisia rooleja ovat kiusaaja, kiusattu, avustaja, vahvistaja, puolustaja ja ulkopuolinen. (Salmivalli 1998, 47.) Kiusatuksi tai kiusaajaksi voi päätyä aivan tavallinen lapsi. Kiusaaja haluaa saavuttaa jotakin kiusaamisellaan. Usein hän toivoo saavansa huomiota ja arvostetun, taikka hallitsevan aseman ryhmän sisällä. (Hamarus 2012, 45, 47.) Kiusatuksi joutumisen syitä (jos näin voi sanoa) ovat poikkeava ulkonäkö, poikkeava käyttäytyminen, poikkeavat erityispiirteet ja vammat (Thörnberg 2010, 315, Levinen ja Tamburrinon, 2014, 273, mukaan).

Kiusaamisessa kyse ei kuitenkaan todellisuudessa ole kiusatun ominaisuuksista. Kiusatun erilaisuus on ryhmässä luotua, tuotettua. Tämä pitää paikkansa niin lasten kuin aikuistenkin välisessä kiusaamisessa. Kiusaaja testaa ensin, kuka mahdollinen uhri reagoisi sopivalla tavalla, ja kenen kiusaamiseen muut ryhmässä reagoisivat sopivalla tavalla. (Hamarus 2012, 47.)

Kiusaaminen herättää usein kiusatussa laajan skaalan erilaisia tunteita jatkueensa ja vielä myöhemminkin, kiusaamisen jo loputtua. Niitä ovat muun muassa katkeruus, suru, viha ja inho. Kiusatun luottamus tyypillisesti petetään kiusaamisen yhteydessä toistuvasti. Tästä voi seurata, että hänen on yllättävän vaikea luottaa muihin ihmisiin vielä paljon myöhemmin elämässä. (Hamarus 2012, 94—96.) Kiusatun rooliin joutunut lapsi on kehityksellisessä riskissä. Usein kiusatun rooli ryhmässä on hyvin pysyvä, ja niin ikävä tilanne voi jatkua jopa yhtä kauan kuin ryhmä, vaikkapa koululuokka, jatkuu. Sitä paitsi tilanne tyypillisesti pahenee ajan myötä: mitä kauemmin kiusattu on ollut kiusattu, sitä enemmän muu ryhmä alkaa ajatella, että niin kuuluukin olla – hän on muita huonompi. (Salmivalli 2003, 25.)

On useita tapoja jaotella kiusaamisen ilmenemistapoja. Ruotsalainen Höistad (2001, 80) jakaa kiusaamisen muodot kolmeen pääryhmään, jotka ovat hiljainen, sanallinen ja fyysinen kiusaaminen. Kirves ja Stoor-Grenner (2011, 6) puhuvat fyysisestä, sanallisesta ja psyykkisestä kiusaamisesta. Hamarus (2012, 38) puhuu fyysisestä, henkisestä ja sosiaalisesta kiusaamisesta, jotka voidaan jakaa suoraan ja epäsuoraan kiusaamiseen.

Suora kiusaaminen on suoria tekoja, kuten lyöminen ja muu toiseen kajoaminen fyysisesti, haukkuminen, nimittely ja muu sellainen, mikä tehdään toiselle kasvojen eteen. Epäsuoraa kiusaamista (tai relationaalista tai sosiaalista aggressiota) taas ovat sellaiset kiusaamisen strategiat, joissa uhri jätetään huomiotta, juorutaan hänestä selän takana, ei oteta mukaan, ja manipuloidaan häntä tai esimerkiksi leikin sääntöjä niin, että hän ei voi osallistua tasavertaisena jäsenenä ryhmän toimintaan. Tyttöjen ja poikien välillä on jonkin verran eroja kiusaamisessa – esimerkiksi epäsuora kiusaaminen on tytöille hieman tyypillisempää. (Ahmad

& Smith 1994, Salmivallin, 1998, 37 mukaan; Salmivalli 1998, 35—37; Kirves & Stoor-Grenner 2011, 5—7.)

Kiusaamisen syntyyn vaikuttavat myös ryhmän jäsenten persoonallisuus- ja temperamenttierot. Toiset lapset todella ovat ”hiljaisia”, syrjäänvetäytyviä. Hiljaisuus ja passiivisuus voi korostua entisestään, jos lapsi saa huonoja kokemuksia aktiivisuudesta – esimerkiksi jos muu ryhmä nauraa hänen vastauksilleen. (Cantell 2010, 14—16.) Vaikka kiusaaminen onkin ryhmäilmiö, voi joku lapsi olla toista suuremmassa riskissä tulla vertaisryhmän torjumaksi. Sellaiseen voi olla syynä paitsi vetäytyvyys, myös liika aggressiivisuus, jonka muut kokevat häiritseväksi. (Kirves & Stoor-Grenner 27; Laine & Neitola 2002, 22.)

4 KIUUSAAMISEN EHKÄISEMINEN ESIOPETUKSESSA

4.1 Ehkäisemisen keinot

Siinä missä koulumaailmassa kiusaamisen suhteen toimitaan usein puuttumisen muodossa, on pienten lasten parissa tärkeintä ennaltaehkäisevä toiminta. On lähdettävä siitä, että lapsilla on mahdollisuuksia harjoitella taitoja, joita he voivat käyttää kiusaamisen sijaan. Kiusaajan rankaiseminen ei ole hedelmällistä pienten lasten kohdalla. (Repo 2013, 13)

Tamburrino ja Levine toteavat artikkelissaan (2014, 271—272) tutkimustiedon osoittavan, että kiusaamiseen nuorella iällä osallistuvat lapset myös todennäköisemmin kiusaavat myöhemmin elämässä, ja niin ollen varhainen ”alustava kiusaaminen” on hyvin vahingollista. Käyttäytymisen ongelmat esiopetusvuosina näkyvät pitkän aikavälin negatiivisina vaikutuksina sosiaalisiin taitoihin ja vertaissuhteisiin. Näitä ongelmia voidaan vähentää varhaisella puuttumisella johon liittyy positiivista kanssakäymistä vertaisten kanssa ja sosiaalisten taitojen harjoittelua.

Varhaiskasvatuksessa tärkeimpiä kiusaamisen ehkäisyn keinoja ovat turvallisen ilmapiirin luominen lapsiryhmässä, lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen kehittäminen, lasten itsetunnon vahvistaminen, tapa- ja moraalikasvatus, lasten osallisuuden ja tasa-arvon edistäminen ja aikuisen leikkiin osallistuminen sekä leikin ohjaaminen ja havainnointi. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 22.) Näitä on esitelty tarkemmin seuraavassa, pois lukien sosiaalisten ja emotionaalisten kehittäminen, josta on enemmän tietoa kohdassa 4.2.

Tämän kehittämishankkeen lopputuotoksessa on otettu huomioon näiden lisäksi myös sosiaalisen kompetenssin eli pätevyyden näkökulma. Sosiaalinen pätevyys tarkoittaa kykyä saavuttaa omia henkilökohtaisia tavoitteita säilyttäen samalla myönteiset suhteet muihin (Pepler & Rubin 1991, 222).

Turvallinen ilmapiiri lapsiryhmässä

Turvallinen ilmapiiri lapsiryhmässä tarkoittaa sitä, että kaikki lapset voivat luottaa aikuisiin, heidän läsnäolonsa, apuunsa ja siihen että he ottavat vastuun toiminnan ohjaamisesta. Lapsiryhmän turvallinen ilmapiiri perustuu esim. esiopetuksessa yksikön työyhteisön eli aikuisten keskinäiseen vuorovaikutukseen – luottavatko he toisiinsa, miten he kohtaavat toisensa. Jokaisella lapsella olisi myös tärkeää olla vähintään yksi turvallinen kiintymyssuhde johonkuhun aikuiseseen. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 23.) Kiintymyssuhteista puhutaan erityisesti kolmivuotiaiden ja sitä pienempien lasten kohdalla – sen solmiminen on heidän tärkein kehitystehtävänsä. Turvallinen kiintyminen aikuisiin elämän alussa on lapsen minuuden sosiaalisten taitojen ja siten samalla mm. itsehillinnän pohja. (Keltinkangas-Järvinen 2012, 26—27.)

Esiopetusikäisten lasten ja varsinkin heille taitojen opettamisen kohdalla voidaan puhua myös hyvästä oppimisympäristöstä, johon kuuluu mahdollisuuksia pohdintaan, tutkimiseen, kokeilemiseen ja ongelmanratkaisuun. Siinä aikuinen luo sopivan ympäristön, jossa lapsi uskaltaa ja on innokas ja kiinnostunut oppimaan uutta. (Kangassalo ym. 2000, 87.) Lapsen on aina tärkeää saada positiivisia kokemuksia vuorovaikuttamisesta muiden kanssa, ja aikuisen tehtävänä on varmistaa että hän saa niitä (Repo 2013,122).

Lasten itsetunnon vahvistaminen

Ihmisen itsetunto on hyvä silloin, kun hän arvostaa itseään terveellä tavalla. Heikko tai huono itsetunto taas ilmenee oman itsen ali- taikka yliarvostamisena: hän näkee itsensä huonona tai muita vähäisempänä tai nostaa itseään jalustalle muiden kustannuksella. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 37.) Itsetunnolla voidaan Kohutin (1986, Kirveen & Stoor-Grennerin 2011, 37–38, mukaan) mukaan ajatella olevan kolme ulottuvuutta: halu olla ainutlaatuinen ja kelvata, halu olla jokin muuta kuin on, ja halu olla muiden mukana – halutaan siis tulla hyväksytyksi minuna, tulla enemmän sellaiseksi kuin toinen (ihailun kohde) on, ja tulla tasa-vertaiseksi muiden kanssa.

On tärkeää opettaa ystävyys-taitoja etenkin juuri noin 5–6-vuotiaille: kuinka voin kohdella ystävää hyvin, mutta myös millaista kohtelua minun kuuluu edellyttää muilta – tässä aikuinen pystyy toimimaan ihanteena, mallina. Ystävyys-suhteiden solmiminen ja niiden pitäminen pystyssä on hyvin tärkeä asia esiopetusikäisten elämässä. Lapsen itsetunnon vahvistamiseksi aikuinen voi tarjota hänelle mahdollisuuksia näiden suhteiden solmimiseen ja oman itsen puolustamisen opettelemiseen. Aikuisen olisi myös tärkeää olla lapsen tukena silloin, jos kaverisuhteissa tapahtuu jotakin ikävää – lapsi tulee esim. hylätyksi. Silloin itsetuntoa suojelee aikuisen taholta tuleva viesti siitä, että hän kelpaa yhä sellaisena kuin on. (Cacciatore 2007, 114–116.)

Tapa- ja moraalikasvatus

Tapakasvatuksessa paljon tehdään esimerkin kautta. Aikuisia seuraamalla lapsi oppii, kuinka toisia ihmisiä kohdellaan ja kuuluuko heitä arvostaa. Tapakasvatusta on se, kun lapselle opetetaan yleisesti hyväksyttyä sosiaalista kanssakäymistä. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 35–36.)

Moraalikasvatusta on mahdollista antaa jo pienille lapsille, itse asiassa jo hyvissä ajoin ennen esiopetusikääkin. Moraali ja empatiakyky nivoutuvat selkeästi yhteen – empatia edellyttää moraalia. Pienten lasten moraali kehittyy pitkälti arjen elämästä ja malleista aikuisilta ja vertaisilta. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 45.)

Lasten osallisuuden ja tasa-arvon edistäminen

Ihmisen osallisuus on asia, joka tapahtuu ryhmässä. Yksin ei kukaan voi olla osallinen. (Piironen 2007, 7, Korpin & Latvalan, 2010, 10, mukaan.) On hyvin vaikeaa kuitenkin yksiselitteisesti määritellä osallisuuden käsitettä mm. siksi, että se on osin yksilön subjektiivinen kokemus (Emilson & Folkeson 2006, 219, Kirveen & Stoor-Grennerin 2011, 40, mukaan). Lasten osallisuuden edistäminen vaatii paljon heidän kanssaan työskenteleviltä varhaiskasvatuksen ammattilaisilta tai vaikkapa vanhemmiltakin: on uskallettava luottaa siihen, että se kannattaa. Voidaan esimerkiksi ottaa lapset aidosti mukaan toiminnan suunnitte-

luun omassa yksikössä antaen heidän näkökulmilleen ja äänelleen tilaa. (Pyhälä & Vitikka 2013:9, 42.)

Tasa-arvo puolestaan tarkoittaa samoja oikeuksia ja mahdollisuuksia sekä velvollisuuksia kaikille lapsille. Useimmin eroa lasten kohteluun tekee heidän sukupuolensa – yleensä aikuisten tätä itse tiedostamatta. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 43.)

”Sukupuolisensitiivisyys on eri sukupuoliin kulttuurisesti ja sosiaalisesti liitettyjen oletusten, ennakkoluulojen ja käsitysten tunnistamista arkisessa toiminnassa ja puhetavoissa. -- Sukupuolisensitiivinen kasvattaja ymmärtää, että lapsen persoonana on aina enemmän kuin hänelle syntyessä määritelty sukupuoli” (Naisasialiitto Unioni Ry ja Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015).

Aikuisen osallistuminen sekä leikin ohjaaminen ja havainnointi

Se, että aikuinen havainnoi lasten leikkiä esimerkiksi esiopetusryhmässä, ehkäisee kiusaamista. Silloin hänen on mahdollista huomata ketkä leikkivät yksin tai jäävät vaille mahdollisuutta osallistua tasaveroisesti leikkiin tai vaikkapa tapahtuuko uhkailua, alistamista tai muuta sellaista, joka voisi olla kiusaamisen tai ainakin selkeän valtaepätasapainon merkki lasten välisessä vuorovaikutuksessa. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 35.) Kasvattaja voi harjoitella ja siten parantaa omaa havainnointitaitoaan (Koivunen 2009, 25.)

Lapset yleensä nauttivat aikuisen osallistumisesta toimintaan, ja hänen voi olla mahdollista ohjailla leikissä tapahtumia ja lasten rooleja siten, että myös ne lapset, jotka jäisivät muuten vähemmälle positiiviselle vuorovaikutukselle vertaisten kanssa, pääsevät olemaan paremmin mukana. Riidoistakin voi leikkitalanteissa olla haitan sijaan lapsille hyötyä, jos aikuinen auttaa ratkaisemaan ne hedelmällisellä tavalla. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 47.)

4.2 Sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen kehittäminen

Ihmisen sosiaalisuus tarkoittaa halua olla muiden kanssa. Ihminen tarvitsee muita ihmisiä ja laittaa ehdottomasti yhdessäolon yksinolon edelle. Sosiaaliset

taidot ja sosiaalinen kompetenssi taas tarkoittavat ihmisen kykyä pärjätä ja tulla toimeen muiden kanssa. (Keltinkangas-Järvinen 2012, 49.)

Sosiaaliin ja emotionaaliin taitoihin kuuluu erilaisia valmiuksia, kuten empatiakyky, ongelmanratkaisutaidot, impulssin hallinta sekä itsehillintä (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 24). Heikkinen-Peitsoma ja Rautakivi (1989, 14;16) mainitsevat sosiaalisen ja emotionaalisen kasvatuksen olevan tärkeitä yhteiskuntaan sopeutumisen ja persoonallisen kehityksen sekä yleisen elämässä menestymisen kannalta. Sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja lapsi voi harjoitella esimerkiksi opettelemalla jakamaan, antamaan, saamaan, olemaan avuksi, lohduttamaan, hyvittämään tai pyytämään anteeksi (Kirves & Stoor-Grenner, 25).

Empatiakyky on kyky kokea sama kuin mitä toinen ihminen kokee, taikka ajattelee. Se tarkoittaa eläytymistä toisen asemaan. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 25; Koivunen 2009, 33.) Empatialla on erilaisia osa-alueita. Yksi näistä on sympatia eli myötätunto, joka ei yksin vielä tarkoita hyvää empaattista käytöstä, vaan siihen voi kuulua myötäilyn sijasta myös puolustautumista tai vastustusta. Lapsen empatiakyvyn kehittymistä voidaan edistää antamalla hänelle paljon mahdollisuuksia harjoitella asettumista toisen, esimerkiksi loukatun asemaan. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 24—25.)

Ongelmanratkaisutaitoa on muun muassa se, että pysähtyy miettimään ennen kuin toimii ja esimerkiksi valitsee parhaan toimintavaihtoehdon ensimmäisenä mieleen tulevan sijasta (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 25.) Pienten lasten parissa on hyödyllistä käyttää konkreettisia ongelmaesimerkkejä elävästä elämästä, kuten vaikka draamaa, tarinaa, demonstraatioita ja muuta sellaista. Lasten on helpompi harjoitella yhtä taitoa kerrallaan ja keskittyä yhteen ongelmaan kerralla, kuin koettaa hahmottaa isoja kokonaisuuksia. Heidän on hyvä pohtia useita vaihtoehtoisia ratkaisuja samaan pulmaan. Erittäin hyödyllistä on, jos kasvattaja tunnistaa myös vastaavanlaisia oikean elämän tilanteita myöhemmin, ja antaa niissä lapsille mahdollisuuden soveltaa esimerkiksi draamaharjoituksissa opittuja taitoja. (Education Development Center, Inc. 2008.) Impulssinhallinta (Papen, 2001; Kirveen & Stoor-Grennerin, 2011, 25, mukaan) taas tarkoittaa tasapainoilua sen välillä, ollako äänessä vai vetäytyä taustalle muiden joukossa.

Itsehillinnällä tarkoitetaan kykyä hallita ja ohjata aggressiota ja ilmaista vahvojen tunteita vaarattomilla tavoilla (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 25). Aggressio on ihmisen kykyä reagoida ympäristöstä tuleviin ärsyttäviin tai häiritseviin asioihin. Se voi antaa voimaa, jonka avulla voi puuttua itseä häiritsevään epäkohtaan ympäröivässä maailmassa. (Cacciatore 2007, 17.) Aikuisen tehtävänä on auttaa lasta miettimään, miten omaan aggressioon, vihaan taikka muuhun vaikeaan tunteeseen voi reagoida (Cacciatore 2007, 59). Yksi tapa auttaa lasta selviytymään tunnekuohun yli voi olla esimerkiksi liikennevalomalli (Siponen 2005; Cacciatoren, 2007, 59, mukaan), jossa ensin pitää pysähtyä ja tunnistaa paha tunne, sitten vielä odottaa ja pohtia toimintavaihtoehtoja ja vasta lopuksi, kuohun jo tasaannuttua, voi toimia viisaasti.

Taitoja ja valmiuksia voidaan opettaa. Opettamisessa tavoitteena on se, että oppijat pystyisivät soveltamaan opittuja asioita aidoissa tilanteissa. Tätä tavoitetta edistää se, että oppimistilanteet ja todelliset, aidon elämän olosuhteet olisivat mahdollisimman samanlaiset. (Salakari 2007, 19; 109.) Kun kasvatustieteessä puhutaan opetuksesta, puhutaan prosessista, joka koostuu suunnittelusta, toiminnasta ja arvioinnista. Opetuksen muotojen ja menetelmien on puolestaan syytä vaihdella sen mukaan, mitä tavoitellaan. (Brotherus ym 2002, 113—114.) Lapsiryhmän ohjauksessa aikuinen voi käyttää monenlaisia ohjaustyyliä, jotka voidaan karkeasti jaotella lapsikeskeiseen taikka aikuisjohtoiseen ohjaustyyliin Stipek ym. 1995; Taskisen & Turusen 2009, 17, mukaan). Lapsikeskeisessä ohjaamisessa tärkeänä nähdään lapsen ajattelun ainutlaatuisuus ja se, että hän yrittää ja kokeilee asioita itse, spontaanisti. Halutaan, että lapsi oppii asioita oman kokemuksen ja oivalluksen kautta. (Hujala 2002, 64; Stipek ym. 2004, 386; ECCOM 2004; CLASS 2008; Taskisen & Turusen 2009, 18, mukaan).

Joskus varhaiskasvatuksessa nähdään ongelmallisena tuokiokeskeisyys. Se koetaan jopa lapsilähtöisyyden vastakohtana. Ajatellaan ehkä, että lapset lähtökohtaisesti vastustavat aikuisen esittelemää toimintaa ja toteuttaisivat mieluummin jotain ”omaa” juttuaan. Tosiasiassa lapset päinvastoin usein innostuvat aikuisen mukanaolosta ja siitä, että heille tarjotaan hyvin suunniteltuja virikkeitä

ja toimintaa, johon he voivat osallistua omilla ehdoillaan. Näin voidaan toimia aikuisjohtoisesti ja lapsilähtöisesti lapsen hyväksi. Juuri esiopetuksessa nähdään tuokiot kuitenkin yleensä hyvänä tapana opettaa asioita. (Kalliala 2012, 76—77.) Hyvässä oppituokiassa lasten motivaatio ja vireystila, oppituokioiden ajoitus ja kesto sekä paljous kannattaa ottaa huomioon. Hyvässä oppituokiassa on niin ikään otettu huomioon elämänläheisyys: se, että lähdetään lapsen omista kokemuksista ja asioista, jotka oikeasti koskettavat hänen elämäänsä. Tuokio voidaan jakaa vaiheisiin. Niitä ovat asiaan johdattelu, asian tarkastelu, uuden aineksen kanssa työskentely, harjoittelu ja soveltaminen sekä opitun arviointi ja toiminnan päättäminen. (Brotherus ym. 2002, 209—210; Klingberg 1972, Brotherus ym. 1990; Brotheruksen ym. 2002, 209—210, mukaan.)

5 PROSESSI, MENETELMÄT JA AINEISTO

5.1 Kehittämisprosessi

Kehittämishanke on syytä jakaa vaiheisiin eli osiin, jotta sen toteuttaminen ja arvioiminen tulee helpommaksi ja siinä tapahtunut toiminta tulee näkyväksi ja ymmärrettäväksi (Salonen 2013, 21.)

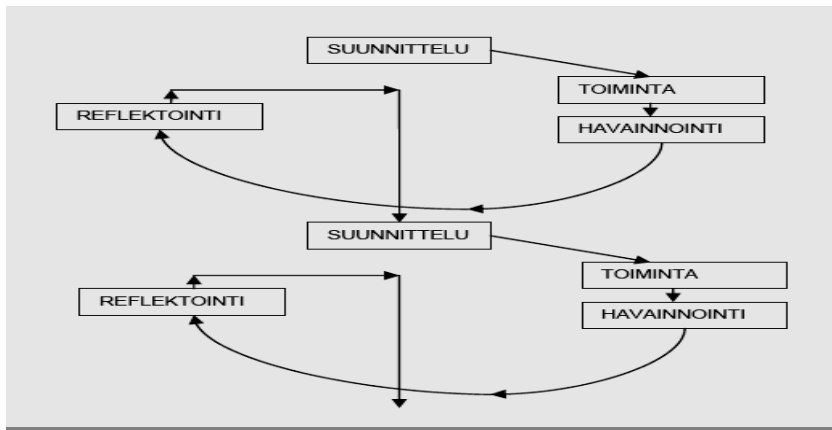
Tämän hankkeen kehittämisprosessi seuraili kehittämistoiminnan prosessin lineaarista (Kuva 1) sekä myös spiraalimallia (Kuva 2). Lineaarista mallia prosessi noudatti sikäli, että tavoitteen määrittelystä edettiin suunnitteluvaiheeseen, siitä toteutukseen ja lopulta arviointiin (Toikko & Rantanen 2009, 64). Toisaalta kuitenkin toteutus sisälsi tavallaan jo arviointia, sillä suuri osa toteutuksesta oli kiusaamisen ehkäisyn työkalun osien kokeilemista käytännössä. Kokeilun jälkeen oli arvioitava yhdessä tiimin kanssa, mitkä asiat voitaisiin kokeilun perusteella jättää lopputuotokseen sellaisinaan, mitä pitäisi vielä muokata ja mitä jättää kokonaan pois. Arviointi, tai tarkistusvaihe, voikin sisältyä kaikkiin opinnäytetyön työskentelyn vaiheisiin (Salonen 2013, 18).

Kuva 1. Kehittämisprosessin lineaarinen malli. (Toikko & Rantanen 2009, 64)

Kehittämistoiminnan prosessin spiraalimallia hanke seuraili sillä tavoin, että siinä reflektointiin suunniteltua toimintaa, jota toteutettiin, havainnoitiin, reflektointiin ja toteutettiin uudelleen (Toikko & Rantanen 2009, 64). Näin oli varsinkin hank-

keen tuotoksen ensimmäisen osan, tuokiorungon 1, osalta, jota testattiin saman lapsiryhmän molemmilla puolikkailla. Ensimmäisen testikerran jälkeen oli mahdollisuus ja syytä tehdä pieniä muutoksia ennen toista kertaa. Reflektointi oli suunniteltu ennalta samoin kuin aineiston kerääminen esimerkiksi videoimalla tuokiorunkojen testauksia. Videotallenteiden täyden hyödyntämisen varmistin tuokion arviointilomakkeen senhetkisen raakaversion avulla (Liite 1). Työskenteilyn suunnitteluvaiheessa on usein mahdotonta tietää, mikä kaikki toimii ja onnistuu (Salonen 2013, 17.) Näin oli tässäkin hankkeessa.

Kuva 2. Kehittämisprosessin spiraalimalli. (Toikko & Rantanen 2009, 64)

Prosessin alusta alkaen oli selvää, että hankkeen lopputuotoksen pitäisi olla luonteeltaan toiminnallinen. Tämä nousi sekä lhalan esiopetusyksikön henkilökunnasta koostuvan tiimin toiveista (kts. mm. Liite 7), että myös omasta näkemyksestäni. Epäselvää sen sijaan oli vielä se, millä tavalla voitaisiin kiusaamista juuri lhalan esiopetuksessa ehkäistä. Tämä selvisikin vasta kokeilemalla. Salosen (2013,18) mukaan opinnäytetyön työstövaiheessa aktivoituu muun muassa epävarmuus. Hyvä esimerkki epävarmuudesta ennen työkalun osien testausta huhtikuussa 2015 oli erään tiimin jäsenen toteamus: ”aihe (kiusaamisen ehkäisy) vaikuttaa kyllä sopivalta, mutta miten saada kaikki tärkeät asiat samaan pakettiin?”. Oli luotava tuokiorunkoja, joissa toivottavasti lapset heräisivät pohti-

maan muun muassa impulssin hallinnan tärkeyttä (konkreettisen esimerkin kautta).

Tuokiorunkojen 1 ja 2 testaamisen jälkeen oli aika arvioida tavoitteiden täyttymistä ja sitä, mitä niissä olisi syytä muuttaa. Teimme yhdessä tiimin kanssa johtopäätöksiä tuokioiden kulusta ja katsoin myös videotallenteet toteutuksista. Toteutuksia olivat mukana seuraamassa tiimin jäsenet esiopettaja Satu Vällilehto ja lastenhoitaja Riitta Anttila (osallistuen lasten ohjaukseen) sekä yksikön johtaja Marjo Lammes (havainnoiden tilannetta). Kirjoitin ylös sekä välittömät tiimin palautteet, että havaintoni videolta tuokion arviointilomakkeen avulla (Liite 1). Niiden perusteella tein muutoksia tuokiorunkojen ohjeisiin, joista lopputuotos koostuu.

5.2 Kehittämisen menetelmät, aineisto ja sen käsittely ja analysointi

Kehittämishankkeessa kehittämisen ja osallistamisen menetelmiä kutsutaan kehittämismenetelmiksi (Salonen 2013, 22–23). Tässä hankkeessa käytimme tiimin kanssa kokeilevaa toimintaa, lhalan esiopetuksen henkilökunnan osallistamista, lasten ja heidän vanhempiensa osallistamista, dialogia, kokouksia, arviointia, muistiinpanoja, tutkimustietoa, kohdennettua kyselyä, osallistuvaa havainnointia, videotointia ja tallenteiden havainnointia sekä vähäisemmässä määrin myös ulkopuolista havainnointia. Seuraavassa on tarkempaa tietoa hankkeessa käytetyistä kehittämismenetelmistä.

Kokeileva toiminta

Kokeileva toiminta tapahtui ennen kaikkea huhtikuun 2015 lopussa, kun suoritimme kiusaamisen ehkäisyn työkalun tuokiorunkojen 1 ja 2 testauksen lhalan esiopetusyksikössä yhdessä kehittämishankkeen tiimin kanssa. Vedimme tuokiota lapsiryhmälle. Toimin vetovastuussa näissä testauksissa, ja päävastuussa niiden suunnittelusta. Tiimin muut jäsenet osallistuivat testituokioiden järjestämiseen, vetämiseen ja havainnointiin sekä arviointiin.

Lasten osallistaminen

Koko esiopetusyksikön lapsilta kysyttiin jo ennen työharjoittelujaksoni alkua kiusaamisesta kyselyn muodossa. Kyselyyn vastasi yksi esiopetusryhmä kerrallaan jossakin arjen tilanteessa, kuten aamupiirissä. Vastata sai viittaamalla, ja kysyjänä oli ryhmän oma aikuinen. Kyselyssä kysyttiin seuraavat kysymykset:

- Mitä kiusaaminen on? (muutettu muotoon ”Miten sinua on kiusattu?”, jotta lasten oli helpompi vastata)
- Miten pitäisi toimia, jotta kaikilla olisi kiva olla meidän eskarissa?
- Mitä aikuiset voivat tehdä, jotta kaikilla olisi kiva olla meidän eskarissa?

Vastausten (Liite 3) mukaan kiusaamisen tapoja, joita on esiintynyt, ovat lyöminen, nimittely, tukasta vetäminen, leikistä jättäminen, potkiminen ja kampittaminen. Toiseen kysymykseen lapset vastasivat, että pitää noudattaa sääntöjä, olla kiltti ja ystävällinen, joustaa, tehdä sovinto, neuvotella ja keskustella ja olla kiusaamatta. Kolmanteen kysymykseen aikuisten toiminnasta lapset osasivat mainita rauhanneuvottelujen aloittamisen, kiusaajan torumisen (aikuisen pitää sanoa, että älä tee noin) ja sen, että aikuiselle pitäisi voida kertoa aina, miltä tuntuu.

Näin lapset osasivat siis kertoa, että kiusaamista on esiintynyt heidän elämässään lhalan esipetuksessa – ainakin jos määritellään kiusaaminen vain valtaepätasapainon ja subjektiivisen kokemuksen kautta (kts. kohta 3.2). Samoin he osasivat kertoa konkreettisia esimerkkejä tavoista, joiden mukaan pitäisi elää jotta kiusaamista ei olisi. Lapset pääsevät tuotoksessa myös osallistumaan: he ovat esimerkiksi sen osassa 1 mukana päättämässä, kuinka lasten ja aikuisen yhteinen tarina jatkuu. Kyselyn ohella lapset saivat olla osallisina myös tuokiorunkojen testauksissa. Hankkeen tuotos tähtää myös lasten osallisuuteen muiden kiusaamista ehkäisevien tekijöiden ohella.

Vanhempien osallistaminen

Vanhempien osallistaminen tähän kehittämishankkeeseen tapahtui ennen muuta kyselyn kautta, jossa koko lhalan esiopetusyksikön kaikkien lasten vanhempia kehoitettiin vastaamaan kolmekohtaiseen kyselyyn. Kysymykset olivat:

- Mitä kiusaaminen on?
- Miten kiusaamista voidaan ennaltaehkäistä?
- Miten kiusaamiseen tulisi puuttua?

Kysely toteutettiin asettamalla kysymykset esille seinälle esiopetuksen käytävälle. Lasten vanhemmat saivat kirjoittaa vastauksiaan (Liite 4) käydessään esiopetusyksikössä esimerkiksi hakemassa tai tuomassa lapsen.

Lisäksi ryhmässä, jossa kiusaamisen ehkäisyn työkalun osia testattiin, pyydettiin lasten vanhemmilta testituokioon osallistumiseen sekä tilanteen videoimiseen luvat. Kirjallisena pyydyt luvat eivät ole tämän raportin liitteenä, koska niistä ilmenee lasten ja vanhempien nimet.

Dialogi, kokoukset ja muistiinpanot

Pitkin kehittämishankkeen kulkua tiimimme kävi dialogia, joka suuntasi hankkeen etenemistä. Dialogisuus merkitsee mm. keskustelua, arviointia, toiminnan uudelleen suuntaamista, vertaistukea sekä palautteen saamista ja vastaanottamista (Salonen 2013, 6). Kokouksia liittyen tähän kehittämishankkeeseen pidimme suunnitellusti vain kolme: 26.2.2015 (Liite 5) liittyen hankkeen tavoitteisiin, 3.3.2015 (Liite 6) aiheena hankkeen lopputuotoksen hahmottelu sekä 6.5.2015 (Liite 7), jolloin tiimin jäsenet kertoivat näkemyksiään kiusaamisen ehkäisyn työkalun osien testitoteutuksista ja toiveita työkalun lopullisesta versiosta. Muu dialogi tapahtui spontaanisti esiopetusyksikössä työpäivän aikana harjoittelujakson aikana, taikka sähköpostin välityksellä.

Havainnointi

Ryhmähavainnoinnin kohteena voivat olla esimerkiksi ryhmän sosiaaliset suhteet taikka ryhmän toimivuus (Koivunen 2009, 27). Tässä kehittämishankkeessa olennaista oli testausten aikana havainnoida sitä, mikä toimii ja mikä ei – onko esimerkiksi lapsia osallistava tarina sellainen tapa harjoitella vaikkapa empatiakykyä, joka voisi toimia?

Videointi

Tutkimuksessa videokuvausten kuten muidenkin tiedonhankintamenetelmien pitäisi pohjata tutkimuksen taustateoriaan. Tästä määräytyy, millaisia asioita pyritään kuvaamaan. (Vienola 2004,71.) Tässä hankkeessa kyse ei tosin ole tutkimuksesta vaan kehittämishankkeesta. Hankkeessa tehdyt kiusaamisen ehkäisyn työkalun tuokiorunkojen 1 ja 2 testaukset videoitiin, ja kuvaamaan pyrittiin sitä, miten kiusaamisen ehkäisyn keinot toteutuivat (kts. kohta 4.1) ja miten lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelu näytti videolla onnistuvan. Videotallenteiden purku tästä näkökulmasta selviää Liitteessä 1.

6 TOTEUTUS JA TUOTOS

6.1 Hankkeen toteutus ja aikataulu

Kehittämishanke lähti liikkeelle helmikuussa 2015 (

Taulukko 1 Kehittämishankkeen aikataulu.). Olin etsinyt itselleni toiseksi työharjoittelupaikaksi Raision perhevalmentajaklinikan rinnalle jotakin päiväkotia tai muuta lastentarhanopettajalle sopivaa paikkaa, ja sain lhalan esiopetusyksiköstä työharjoittelupaikan. Yksikössä oli tarjolla monia mahdollisia opinnäytetyön aiheita. Ehdotin itse kiusaamisen ehkäisyä oman kiinnostukseni johdosta. Idea sopi lhalan esiopetuksen johtajalle ja henkilökunnalle, sillä lhalan esiopetuksessa oltiin juuri samoihin aikoihin valmistelemassa kiusaamisen ehkäisyn ja siihen puuttumisen yksikkökohtaista suunnitelmaa. Työharjoittelupaikan ja opinnäytetyön aiheen etsinnän tein sähköpostitse.

Tavoitteen määrittely

Kohdassa 5.1. tarkoitettu hankkeen tavoitteen määrittelyn vaihe oli helmikuussa 2015. Kehittämishankkeen koko tiimimme kokoontui ensi kertaa 26.2.2015, jolloin keskustelimme lhalan esiopetusyksikön kehittämistarpeista ja tämän kehittämishankkeen aiheen rajauksesta. Pääsimme siihen lopputulokseen, että hankkeen tuotoksena voisi olla jokin uusi menetelmä, jonka avulla lapsia orientoitaisiin kiusaamisen vastaisuuteen. Jatkotyöskentelyä varten kirjoitin muistiin sellaisia kysymyksiä kuin ”Mistä syntyy kiusaaminen?” ja ”Mikä voisi olla lapsen vaihtoehtoinen toimintamalli kiusaamisen sijaan?”

Tavoitteen määrittelyn tai ehkä vielä suunnittelunkin vaiheessa helmimaaliskuussa 2015 oli tiimin kanssa puhe koulukiusaamisen ehkäisystä. Koulukiusaaminen -termi jäi kuitenkin myöhemmin pois. Kuten Salonen (2013, 17) toteaa, tulee muiden asioiden ohella myös tavoitteiden tulla suunnitelmasta ilmi *”sillä tarkkuudella kuin ne voidaan tässä vaiheessa tietää”*. Kiusaamisen ehkäisy oli alusta asti hankkeen iso tavoite ja se säilyi läpi hankkeen. Kuitenkaan

emme lähteneet erityisesti ehkäisemään juuri koulukiusaamista, vaan kehittämään tässä ja nyt lasten taitoja kiusaamisen ehkäisemiseksi esiopetusvuoden aikana. Samat lapset kuitenkin ovat tietysti jo seuraavana vuonna koulussa, ja koulu on paikka jossa kiusaamista voi esiintyä. Näin ollen kiusaamisen ehkäiseminen esiopetuksessa ehkäisee sitä myös koulussa, sillä kiusaamisen kaltainen käyttäytyminen varhaislapsuudessa ennustaa kiusaamisongelmia tulevaisuudessa (Repo 2013, 14—15).

Suunnitteluvaihe

Hankkeen tuotoksen luonne oli kaikille luonnollisesti hankkeen alussa, helmimaaliskuussa 2015 vielä varsin epäselvä. Millainen kiusaamisen ehkäisyn väline lhalan esiopetukseen lopulta tarvittiin? Millaisen lopputuotteen osaisimme sinne yhdessä saada aikaan? Tämä kohta oli yksi suurimmista haasteista koko hankkeessa – oli siedettävä varsin paljon epävarmuutta puolin ja toisin. Tiimin muut jäsenet osasivat kuitenkin ohjata hanketta siinä vaiheessa paljon. Tiimistä nousi monia toiveita lopputuotoksen luonteen suhteen.

Lapsille pitäisi mm. tehdä näkyväksi se, miltä kiusaaminen tuntuu, miten ryhmään tai leikkiin liittyminen voisi onnistua tai miten se ei ainakaan onnistu jne. Opiskeltuani kiusaamisen ehkäisyn teemaa tarkemmin tiesin, mitkä asiat tutkimus- ja kehittämistiedon mukaan ehkäisevät kiusaamista. Kiusaamista lapsiryhmässä ehkäiseviä tekijöitä on monia, ja kehittämishankkeen tavoitteita piti rajata. Sain valita itselleni mieluisimman aihealueen, eli lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen kehittämisen.

Työharjoittelujaksoni alkuun eli huhtikuun puoleenväliin mennessä oli selvää, että hankkeen sisältö tulisi olemaan toiminnallinen ja siten myös kokeileva. Oli pakko testata, mikä toimii. lhalan esiopetuksen normaali arki saneli mielestämme sen, että työkalun oli hyvä olla jokin sellainen toiminnallinen sisältö, joka tapahtuisi esiopetusaikana kello 9-13. Päätimme luoda tuokiorunkoja, joita pysyisimme testaamaan huhti-toukokuussa 2015. Päätimme videoida tuokiorunkojen testaukset jälkiarvioinnin ja siten kehittämisen helpottamiseksi.

Toteutusvaihe

Otin päävastuun tuokiorunkojen suunnittelusta ja testauksesta. Hyväksyin ensiksi niiden suunnitelmat oman lapsiryhmäni esiopettajalla. Sitten toimin itse vetovastuussa niiden toteutuksissa 27.–29.4. 2015. Tein myös työnjaon, jonka mukaisesti oman lapsiryhmäni esiopettaja ja lastenhoitaja osallistuivat tuokiorunkojen testauksen toteuttamiseen.

Kolmannen tuokiorungon luominen jäi tuonemmaksi, kun kehittelin ensin lopputuotokselle eli kiusaamisen ehkäisyn työkalulle selkeää ilmettä, jotta siitä tulisi toivotulla tavalla helppokäyttöinen lhalan esiopetuksen henkilökunnalle. Piti ottaa huomioon mm. käyttöohjeiden selkeys ja tuotoksen visuaalinen ilme.

Päättämis- ja arviointivaihe

Tärkeä arvioinnin vaihe oli se, kun toukokuun 2015 aikana pohdimme tiimin kanssa tuokiorunkojen testauksen onnistumista. Muutimme tuokiorunkoja tiimin välittömien havaintojen perusteella. Sen jälkeen katsoin videotallenteet testitoteutuksista ja arvioin niitä Tuokion arviointilomakkeen raakaversion avulla.

Koko kehittämishankkeen päättämisestä ja arvioinnista oli kuitenkin kyse vasta syksyllä 2015, kun annoin lopputuotoksen arvioitavaksi muulle tiimille lokakuun puolivälissä. Se sisälsi sillä hetkellä saatesanat ja tuokiorunkojen 1 ja 2 ohjeistukset lopullisessa muodossaan, tuokiorungon 3 ohjeistuksen ollessa vielä kesken. Tuokiorunkojen 1 ja 2 sisältöihin tuli pieniä muutoksia videohavaintojeni myötä, ja nyt tiimi hyväksyi ne lopullisessa muodossaan.

Lopuksi aivan lokakuun 2015 lopussa esittelin tiimille hankkeen tuotoksen kokonaisuudessaan. Nyt mukana oli myös tuokiorunko 3, jota ei ollut kokeiltu käytännössä. Sen olin suunnitellut kokonaan yksin, mutta samaan tapaan lhalan esiopetuksen tarpeiden ja toiveiden ja palautteiden mukaan kuin toiset kaksikin. Muu tiimi hyväksyi tuotoksen kokonaisuudessaan, ja marraskuulle 2015 jäi vielä tämän raportin viimeistely sekä hankkeen tuotoksen visuaalisen ilmeen ja ulkoasun viimeistely.

Taulukko 1 Kehittämishankkeen aikataulu.

Milloin	Mitä tehtiin	Kuka teki
Helmikuu 2015	Yhteistyön aloittaminen lhalan esiopetuksen kanssa Ideointi Kehittämistarpeen kartoitus Tietoperustan kartoitus	Tiimi Tiimi Aleksi
Maaliskuu	Tietoperustan etsiminen ja soveltaminen Aiheen raja	Aleksi Tiimi
Huhtikuu	Tuokiorunkojen luominen työkalua varten Tuokiorunkojen testaus ja arviointi	Aleksi Tiimi
Toukokuu	Tuokiorunkojen arviointi Videotallenteiden arviointi Tuokiorunkojen muuttelu arvioinnin perusteella	Tiimi Aleksi Aleksi
Kesä-elokuu	Tietoperustan kasvattaminen	Aleksi
Syyskuu	Tuokiorunkojen 1 ja 2 muokaus lopulliseen muotoon Tuokion arviointilomakkeen luonti	Tiimi Aleksi
Lokakuu	Tietoperustan muokaus lopulliseen muotoon Tuokiorunkojen 1 ja 2 lopullinen hyväksyminen Tuokiorungon 3 luonti Raportin kirjoittaminen Tuokion 3 ja koko työkalun hyväksyminen	Aleksi Tiimi Aleksi Aleksi Tiimi
Marraskuu	Tuotoksen eli työkalun ulkoasun viimeistely Raportin viimeistely	Aleksi Aleksi

6.2 Kiusaamisen ehkäisyn työkalu

Tämän kehittämishankkeen lopputuotokseksi muodostui kiusaamisen ehkäisyn työkalu lhalan esiopetukselle (Liite 8). Työkalu sisältää ohjeita lhalan esiopetuksen henkilökuntaa varten kolmen erilaisen tuokion vetämiseksi lapsille, ja arviointilomakepohjan (Liite 2) tuokioiden arvioimisen helpottamiseksi. Suurena päätavoitteena näissä tuokioissa on kiusaamisen ehkäisy, pienempänä välitavoitteena esimerkiksi tunnetaidoista empatiakyvyn harjoittelu ja konkreettisena tehtävänä lapsille tuokion aikana vaikkapa toisen tunnetilaan samaistumisen tavoittelu.

Lopputuotosta muotoiltaessa on otettu huomioon nimenomaan lhalan esiopetuksen puitteet ja tarpeet sekä tilaus juuri tällaiselle työkalulle. Sen on määrä hyödyttää lhalan esiopetuksen henkilökuntaa työssään kiusaamisen ehkäisyn saralla. Tästä huolimatta työkalu tai vaikkapa jokin sen osa voi olla hyvin käyttökelpoinen samaan tarkoitukseen myös muissa ympäristöissä, esimerkiksi laajemmin Raision kaupungin varhaiskasvatyksiköissä.

Tuotos eli työkalu on pienen kirjasen muodossa. Sen saatesanoissa on ohjeita työkalun käyttämiseksi ja lyhyet perustelut siitä, kuinka työkalun sisältö ehkäisee tutkitusti kiusaamista. Tämän oli osaltaan tarkoitus edistää työkalun helpokäyttöisyyttä ja tehdä siitä helposti käyttöön otettava apuväline työhön lhalan esiopetusyksikön henkilökunnalle.

Jokaisen tuokiorungon sisällössä on otettu huomioon kiusaamisen ehkäisyn keinot kokonaisvaltaisesti. Erityisesti on kuitenkin keskitytty nimenomaan lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen kehittämisen näkökulmaan. Lisäksi tuokiorunkojen suunnittelussa on otettu huomioon esiopetusikäisten lasten ryhmän ohjaamisessa tärkeitä asioita.

Kiusaamisen ehkäisyn työkalu sisältää kolme itsenäistä tuokiorunkoa, joista kukin koostuu orientoivasta osasta, pääsisällöstä ja lopetuksesta. Orientoivissa osuuksissa virittäydytään pääsisällön mukaisesti ja lopetuksissa kerrataan vielä pääsisällön asioita ja keskustellaan tai lapset voivat ilmaista itseään aiheeseen

liittyen. Työkalun eri osiin on liitetty myös muokausehdotuksia helppo- ja monikäyttöisyyden edistämiseksi.

Ensimmäinen tuokiorunko

Ensimmäiseen tuokiorunkoon päätimme yhdessä tiimin kanssa tehdä pääsisällöksi lapsia osallistavan tarinan, jossa pohditaan kiusaamisen ehkäisyn osalualueita. Jotakuinkin kaikki tarinan tapahtumat perustuvat johonkin kiusaamista ehkäisevään tekijään, ja erityisesti on keskitytty sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen opetteluun, kuten on leimallista tälle kehittämishankkeen lopputuotokselle.

Tuokiorungon orientoivassa osassa opetellaan näyttelemään tunnetiloja, sekä pääsisällön, osallistavan tarinan, toimintaperiaate. Pääsisällössä aikuinen lukee tarinaa. Siinä on tyhjiä kohtia, joiden kohdalle pysähdytään ja joiden sisällöstä lapset saavat yhdessä päättää, aikuisen ohjauksessa. Tässä pyritään kaikkia lapsiryhmän jäseniä osallistamaan toimintaan vertaisryhmässä ja turvallisessa ilmapiirissä, jossa aikuinen on mukana ja ottaa vastuun. Ohjeellinen ryhmäkoko tässä tuokiorungossa on noin 5–7 lasta, siis noin puolikas esiopetusryhmä. Tämä ryhmäkoko toimii testauksessakin hyvin.

Tarinan päähenkilö pohtii tarinassa muun muassa kuinka hän voisi liittyä uuteen ryhmään. Tätä pysähdytään miettimään ja tavoitteena on, että lapset voisivat samaistua hänen tunnetilaansa. Tarinan pysähdyksiin liittyy myös pieniä toiminnallisia elementtejä: lapset saavat näyttää, miltä he näyttävät silloin kun heitä esimerkiksi jännittää uudet ihmiset tai demonstroida ystävällisyyttä. Tätä harjoitellaan jo ensimmäisen tuokiorungon orientoivassa osassa. Tarkoitus on, että lapset saavat oivaltaa esimerkiksi, miltä toisesta tuntuu tai millainen strategia voisi toimia leikkiin mukaan pääsemiseksi (sivutaan sosiaalista kompetenssia: haluan mukaan tai ohjailla leikkiä, mutta myös muiden hyväksynnän). Tässä on hyvä mahdollisuus puhua lasten kielellä itsehillinnästä taikka impulssinhallinnasta: ei kannata suutuksissaan esimerkiksi sotkea toisten leikkiä – tulos ei ole toivotunlainen. Kaikki halukkaat lapset saavat vastata, ja aikuinen rohkaisee jokaista keksimään ainakin johonkin tarinan tyhjiin kohtiin jotakin jatkoa. Ongel-

manratkaisukyvyyn ja impulssinhallinnan harjoittelua on myös se, että haetaan monia eri ratkaisumalleja samaan ongelmaan.

Lopetuksessa lapset pääsevät ilmaisemaan itseään: piirretään aiheesta Kaverit – Pekan tarinan innoittamana. Lopuksi voidaan vielä keskustella tarinasta, tuokiosta taikka piirustuksista. Nämä keskustelut voivat olla jopa kaikkein tärkein ja hedelmällisin työkalun anti!

Toinen tuokiorunko

Toisessa tuokiorungossa taas halusimme tiimin kanssa enemmän korostaa toiminnallisuutta. Kehitimme sen pääsisällöksi leikin, jonka puitteissa lapset voivat harjoitella sosiaalisia ja emotionaalisia taitojaan. Siinä ei istuta puolikaaressa kuten ensimmäisessä tuokiossa, vaan liikutaan sovitussa tilassa vapaasti. Siinä vaihdetaan palikoita keskenään niin, että tavoitteena on saavuttaa itselle oikeanlainen kokoelma, ja tehdään niistä sen jälkeen yhteinen taideteos. Muokausehdotuksena tähän tuokioon voidaan käyttää yhtä hyvin palloja, pelikortteja tms. Tuokion muokausehdotuksissa (kts. Liite 8) leikistä on esitelty myös muita mahdollisia versioita: mm. liikunnallisempi kilpailuversio.

Tässä tuokiorungossa orientoivan osuuden tehtävänä on selvittää lapsille leikin periaate: jokaisella on oma päämäärä, jonka saavuttamiseen tarvitsemme toisiamme. Toinen tuokiorunko on suunniteltu kokonaiselle esiopetusryhmälle, siis noin 10—15 lapselle.

Leikissä on kaksi aluetta: vaihto- ja maalialue. Ensimmäisellä liikutaan ja vaihdetaan kavereiden kanssa palikoita: jokainen tarvitsee muita päästäkseen omaan tavoitteeseensa, oikeanlaiseen palikkakokoelmaan. Palikoita on siten, että jokainen voi saada ja väistämättä saakin oikean kokoelman – esimerkiksi yksi jokaista neljää väriä jokaiselle. Kokoelman saavutettuaan osallistuja siirtyy maalialueelle, jossa kaikilla on yhteinen tavoite: taideteoksen luominen. Siinäkin tarvitaan kaikkia. Jokaisella on oma vuoronsa, jota pitää odottaa maalialueella. Koko leikki ei tule valmiiksi ennen kuin taideteos on valmis. Palikoiden onnistunut vaihtaminen vaatii empatiakykyä ja ongelmanratkaisutaitoa. Henkilökohtaisten ja yhteisten tavoitteiden yhdistelmät on suunniteltu sosiaalisen kompetens-

sin näkökulmasta: kuinka päästä omaan ja myös yhteiseen tavoitteeseen ja pysyä samalla "väleissä" eli positiivisessa vuorovaikutuksessa muiden kanssa.

Lopetuksessa pyritään taltioimaan lasten käten työn jälki: taltioidaan vaikkapa syntynyt taideteos valokuvaamalla tai piirtämällä!

Kolmas tuokiorunko

Kolmannessa tuokiorungossa harjoitellaan sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen osa-alueita, kuten lohduttamista, esittäytymistä tai avuksi olemista. Kolmatta tuokiorunkoa ei ole testattu käytännössä. Se on luotu mm. 6.5. pidetyssä kokouksessa kehittämishankkeen tiimiltä nousseiden toiveiden perusteella ja teoria-tiedon pohjalta (kts. kohta 4.2). Siinä ryhmäkokoa on pienennetty noin 3—5 lapseen eli noin kolmannekseen esiopetusryhmän koosta lhalan esiopetusyksikössä. Tämä tuokiorunko on ehkä ohjaavan aikuisen kannalta vaativin, koska se vaatii lapsiryhmän tuntemusta. On hyvä tietää jotakin lasten välisistä suhteista, kun valitsee ketkä lapset osallistuvat yhdessä tähän tuokioon.

Orientoivassa osuudessa lasten kanssa keskustellaan siitä, mitä voi olla lohduttaminen. Jälleen lähdetään lasten omista kokemuksista, ja jokainen saa sanoa jotakin jos vain suinkin haluaa. Tunnelman on tarkoitus olla rauhallinen, turvallinen ja intiimi.

Pääsisällössä hyödynnetään lhalan esiopetuksesta löytyvää tekniikkaa ja osallistetaan lapsia: he saavat toimia videokuvaajina ja samalla siis itse dokumentoida omaa toimintaansa – tämä on samalla lapsikeskeistä ohjausta. He saavat myös kertoa omista kokemuksistaan ja harjoitella toisen lohduttamista – ja tämä tulee videolle.

Koska kolmatta tuokiorunkoa ei ole kokeiltu käytännössä, on tuotoksessa esimerkki tuokion kulusta. Se antaa työntekijälle kuvan siitä, kuinka tuokion on tarkoitus edetä. Kuten kaikissa tuokiorungoissa, tässäkin on varaa joustaa ja rungon seuraaminen ei ole itsetarkoitus! Lopetuksessa tärkeää on varmistaa, että lapsille jää tuokiosta hyvä mieli. Ikävien tilanteiden ajatteleminen voisi muuten jäädä heillä pintaan.

7 ARVIOINTI JA POHDINTA

7.1 Tuotoksen arviointi

Tätä raporttia kirjoitettaessa ei Kiusaamisen ehkäisyn työkalua ole vielä sen valmistumisen jälkeen ehditty käyttää lhalan esiopetuksessa, joten käyttökoke-muksia ei voida kirjata raporttiin.

Kiusaamisen ehkäisy on kiistatta työtä, jota voidaan tehdä muun muassa ai-kuisvetoisen toiminnan kautta. Silti kiusaaminen on toisaalta ilmiönä usein pii-loinen: se tehdään taitavasti salassa, kulisseyissa. "Taitava" kiusaaja pystyy näyttämään viattomalta ja niin edelleen. Voiko kiusaamista sittenkään oikeasti ehkäistä aikuisen ohjaaman toiminnan kautta? Vaikka lapset näennäisesti oppi-sivatkin sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja tämän hankkeen tuotoksen avulla paremmin kuin ilman sitä, leviävätkö hyvät käyttäytymismallit oikeisiin arjen ti-lanteisiin? Vaikka lapsi osaisi lohduttaa kaveria, kun tätä harmittaa, mistä tie-dämme, tekeekö hän oikeasti niin?

Suuri osa siitä kiusaamisesta, jota todella esiintyy esimerkiksi päiväkodeissa, on vapaan leikin aikana toteutuvaa (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 9). Juuri tämän takia pelkkä työkalun käyttö ei vielä riitä: sen jälkeen ongelmatilanteiden tunnis-taminen oikeasti, arjessa, on erittäin tärkeää ja vasta siellä lapset oikeasti voivat oikeasti soveltaa opeteltuja taitoja! Kasvattajan vastuulla on antaa lasten ratkoa konflikteja ja ottaa niistä mukaansa oppia. Konfliktitilanteissa voi olla mahdollis-ta esimerkiksi muistuttaa lapsille, miten tarinan Pekka selviytyi samanlaisesta tilanteesta tai miten hienosti lapsilta on onnistunut jokin tehtävä tuokioiden aika-na.

Tuokiorunkoa 3 ei ole testattu käytännössä, joten se ei ole käynyt läpi aivan samanlaista prosessia kuin kaksi muuta. Sen toimivuudesta ei ole samanlaista varmuutta: esiopetusryhmän lapsilta onnistui testatessa keväällä 2015 hyvin kahteen ensimmäiseen tuokiorunkoon osallistuminen. Niiden sisältämät tehtä-vät eivät olleet lapsille selvästi liian vaikeita tai helppoja. Käytännön testauksen

tuoma arviointimahdollisuus, ja mahdollisuus tehdä sen perusteella muutoksia jäävät pois kolmannen tuokiorungon kohdalla. Kolmannessa tuokiorungossa yksi haaste käyttäjälle on myös lapsiryhmän tuntemuksen vaatimus: pitäisi tietää, ketkä lapset selviytyvät tuokiorungon varsin haastavista tehtävistä hyvin yhdessä, jotta voidaan olla suhteellisen varmoja, että heille syntyy positiivinen kokemus yhdessäolosta.

Myös tuokiorunkoja 1 ja 2 olisi voitu testata vielä uudelleen kokeilujen, arvioinnin ja uudelleensuunnittelun ts. muutosten jälkeen. Näin kehittämisprosessi olisi edennyt useamman syklin suunnittelusta toteutuksen kautta arviointiin ja taas suunnittelusta yhä toimivampaan toteutukseen.

Tuokiorungossa 2 erityisesti odottelu maalialueella on ehkä lasten turhaan odottuttamista – voisiko sen tilalle ehkä keksiä jotakin tekemistä? Miten vältettäisiin odottelu? Samoin testitoteutuksessa, ollessani vastuussa tuokion vetämisestä, tuokiorungon 2 pääsisällön kulun ohjeistaminen lapsille kesti varsin kauan. Ratkaisuna tähän syntyi havainnollistava tarina tuokiorungon orientoivaan osuuteen, sekä lisäehdotuksia pääsisällön tarkoituksen havainnollistamiseksi lapsille vielä paremmin. Näiden toimivuudesta ei ole tietoa, koska tuokiorunkoja ei ole testattu enää toista kertaa.

Voidaan myös pohtia, toimiiko tämä työkalu yhtä hyvin kuin testauksessa esimerkiksi vielä vuonna 2017. Ihalan esiopetusyksikössä lapset vaihtuvat luonnollisesti uusiin joka syksy, vanhojen lähtiessä kouluun. Työkalu ei ehkä toimi aivan yhtä hyvin kaikkien lasten kohdalla. Toimiessani itse työkalun testikäyttäjänä olin samalla sekä työkalun suunnittelija että käyttäjä. Se helpotti työkalun käyttöä omalta kannaltani – en voi olla varma, onko se lopulta kenelle tahansa Ihalan esiopetusyksikön työntekijälle yhtä helppokäyttöinen.

Tuokiorungoissa on otettu huomioon Ihalan esiopetuksen resurssit. Yksiköllä on käytössään videokameroita, videotykkejä, lasten rakennuspalikkaleluja ja muuta sellaista, mitä toteutuksiin tarvitaan. On myös huomioitu, että aikuisia on yhtä esiopetusryhmää kohti kaksi: on mahdollista, että puolet ryhmästä esimerkiksi ulkoilee ryhmän toisen aikuisen kanssa samalla kun toinen vetää tuokiota toisel-

le puolikkaalle. Tuokiorunkojen ohjeistus ja luonne mahdollistaa onnistuneen toteutuksen vain yhden aikuisen osallistuessa. Toisaalta kokonaiselle ryhmälle suunnitellussa tuokiorungossa 2 voi hyvinkin olla tarvetta kahdelle aikuiselle – silloin he kuitenkin myös ovat varmasti molemmat paikalla, koska kaikki ryhmän lapset ovat samassa tilassa.

Kiusaamisen ehkäisyyn tai ainakin sitä läheltä sivuavia aiheita varten on jo olemassa hyviä toimintaohjelmia – esimerkiksi Askeleittain- ja Start – ohjelmat lasten tunnetaitojen harjaannuttamiseen, väkivallan ehkäisemiseen, aggression käsittelemiseen yms. Askeleittain-ohjelmassa pääosa-alueet ovat empatia, ongelmanratkaisu ja itsehillintä. Tämän kehittämishankkeen tuotoksessa on siis tavallaan paljon samaa. Pyörää ei kuitenkaan kannata keksiä uudelleen tässäkään asiassa, ja Kiusaamisen ehkäisyn työkalu lhalan esiopetukseen perustuu siihen, että se on suunniteltu juuri nimenomaan lhalan esiopetukselle täsmätyökaluksi. Se ottaa huomioon ko. yksikön tarpeet ja puitteet ja on helppokäyttöinen eikä vaadi runsaasti sivumateriaaleja.

7.2 Työskentelyn arviointi

Oma työskentelyni onnistui tämän kehittämishankkeen aikana varsin hyvin, ja olen siihen tyytyväinen. Onnistuin toimimaan työyhteisössä työharjoittelujaksoni aikana lhalan esiopetusyksikössä tämän kehittämishankkeen kannalta edullisesti keväällä 2015. Yhteistyö tiimin kanssa oli joustavaa ja lopputuotoksesta tuli toivotunlainen. Palaute tiimin jäseniltä työskentelystäni tämän kehittämishankkeen aikana sekä hankkeen tuotoksesta oli erittäin hyvää.

”Olet tehnyt hienoa työtä tehtäväsi parissa ja huomaan, että olet ajatellut tosi tarkkaan, mitä asioita niihin (tuokiorungot) sisällytät ja miten asioita käsitellään. --Kiitos sinulle kovasti, kun olet meidän työmme ja lasten kasvun tueksi tehnyt ko. työn.” – lhalan esiopetusyksikön edustaja työskentelystäni, sähköpostin välityksellä lokakuussa 2015.

Jossakin vaiheessa tuokioiden testauksen ja kesän 2015 jälkeen oli epäselvää, kuinka monta tuokiorunkoa Kiusaamisen ehkäisyn työkaluun tulee kuulumaan. Tavoittelin aluksi jopa 5—10 itsenäistä tuokiokokonaisuutta, mutta lopulta syntyi vain kolme. Tässä asiassa laatu on kuitenkin huomattavasti määrää tärkeämpää, ja toisaalta sisältöä on muokkausehdotusten ja -mahdollisuuksien sekä toistettavuuden myötä lopulta enemmänkin kuin vain kolmen tuokion verran.

Tuokiorunkojen testaus onnistui hyvin, ja minulta ja tiimin kaikilta jäseniltä löytyi kaikilta halua ja valmiutta olla mukana niiden suunnittelussa, toteutuksessa sekä arvioinnissa. Tuokion arviointilomake syntyi ideasta kehittää apuväline testi-tuokioiden videotallenteiden arvioimista varten. Siitä kehittyi ikään kuin sivutuotteena osa hankkeen lopputuotosta välineeksi tuokioiden arviointiin.

7.3 Eettisyys

Tämä kehittämishanke on tehty lhalan esiopetusyksikön toimeksiannosta ja yhteistyössä. Toimeksiannosta on tehty hankkeen alussa toimeksiantosopimus, jonka on allekirjoittanut yksikön edustaja. Valokuvia ja videokuvaa käytettäessä on huolehdittu siitä, että lapset ja heidän vanhempansa tietävät mihin tallenteita käytetään. Niitä on säilytetty huolella, ja lasten testituokioihin osallistumiseen ja niistä tallenteiden tekemiseen on pyydetty lasten huoltajilta lupa, jossa on eritelty kenen on lupa nähdä niitä. Ne on tarkoitettu vain ja ainoastaan tuokiorunkojen kehittämiseen.

Niissä kehittämishankkeen tuotoksen osissa, joissa kehoitetaan käyttäjää eli esiopetusyksikön työntekijää halutessaan esimerkiksi tekemään videotallenteita tai ottamaan valokuvia, on käyttäjän huolehdittava myös lupa-asioista!

Työntekijän eli aikuisen, joka vetää toimintaa lapsiryhmälle, on aina otettava kaikki lapset tasapuolisesti huomioon ja huolehdittava siitä, että lapselle syntyy positiivisia kokemuksia vuorovaikutuksesta niin aikuisten, kuin vertaistenkin kanssa. Tämän kehittämishankkeen tuotosta käytettäessä se on erityisen tärkeää ottaen huomioon, että tavoitteena on kiusaamisen ehkäisy. On hyvä tiedostaa, että työkalu on väistämättä aina hiukan erilainen eri käyttäjän sitä käyt-

täessä. Aikuisen oma ohjaustyyli, asenteet, kokemukset ja jopa vireystilat voivat vaikuttaa myös ohjauksen onnistumiseen. Paljon riippuu samaten myös lasten vireystiloista. Tuokioiden kestoon ja ajoitukseen on syytä kiinnittää huomiota.

7.4 Jatkokyöskentelyehdotuksia

Uusien tuokiorunkojen kehittäminen ja vanhojen muuttelu havaintojen perusteella voisi olla yksi tapa jatkaa siitä, mihin tämä hanke päättyi. Tuokiorunkoja työssään käyttävä lhalan esiopetuksen työntekijä voisi muuttaa niitä paremmiksi ja paremmin hänen ryhmälleen sopiviksi – kuten on tarkoituskin. Samoin opiskelijan voisi olla kenties mahdollista kehittää tuokiorunkoja entistä paremmiksi vaikkapa opinnäytetyönään.

Tällaisen työkalun vaikuttavuuden arviointi voi olla erittäin vaikeaa, ja voisikin olla mahdollista kehittää Tuokion arviointilomaketta (Liite 2) parempi tapa arvioida sitä, kehittyvätkö lasten sosiaaliset ja emotionaaliset taidot työkalun käytön myötä. Tärkeää työkalun käytössä ja jatkokyöskentelyssä on ainakin arvioida sitä, miten työkalun käyttö näkyy arjessa – ovatko taidot siirtyneet lasten käyttöön oikeassa elämässä?

LÄHTEET

- Ahmad, Y & Smith, P.K. 1994. Bullying in schools and the Issue of sex differences. Teoksessa J. Archer (toim.) Male Violence. Lontoo: Routledge.
- Brotherus, A.; Hasari, A. & Helimäki, E. 1990. Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Brotherus, A.; Hytönen, J. & Krokfors, L. 2002. Esi- ja alkuopetuksen didaktiikka. 2. uudistettu painos. Helsinki: WSOY.
- Cacciatore, R. 2007. Aggression portaat. Opetusmateriaali kouluille. Helsinki: Opetushallitus.
- Cantell, H. 2010. Ratkaiseva vuorovaikutus. Pedagogisia kohtaamisia lasten ja nuorten kanssa. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Education Development Center, Inc. 2008. Child care. Viitattu 3.11.2015. <http://www.eyesonbullying.org/childcare.html#Slaby>.
- Hamarus, P. 2012. Haukku haavan tekee. Puututaan yhdessä kiusaamiseen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hamarus, P. & Kaikkonen, P. 2011. Kiusaamisen määritelmät ja määrittely. Kasvatus 42 (1), 58–68. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy.
- Heikkinen-Peitsoma, A. & Rautakivi, S. 1989. Esikouluikäisten ohjaus. 6. painos. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino oy.
- Hujala, E. 2002. Uudistuva esiopetus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Höistad, G. 2001. Irti kiusaamisen kierteestä. Suom. Salla Korpela. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Kalliala, M. 2012. Lapsuus hoidossa? Aikuisten päätökset ja lasten kokemukset päivähoitossa. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus, HYY Yhtymä.
- Kangassalo, M., Karila, K.; Virtanen, J. 2000. Omat opetussuunnitelmat esiopetukseen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Keltinkangas-Järvinen, L. 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY.
- Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2010. Kiusaavatko pienetkin lapset? Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto & Folkhälsan Förbund.
- Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2011. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto & Folkhälsan Förbund.
- Klingberg, L. 1972. Einführung in die allgemeine Didaktik. Berlin: Volk und Wissen.
- Koivunen, P. 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Korppi, M. & Latvala, J. 2010. Osallistava vuorovaikutuksen malli lasten osallisuuden mahdollistajana. Pro gradu. Jyväskylän yliopisto: Kasvatustieteiden laitos.
- Laine, K. & Neitola, M. 2002. Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä. Turku: Suomen Kasvatustieteellinen Seura.

Lastentarhanopettajaliitto. 2012. Esiopetusesite. 1. painos. Forssa: Forssa Print.

Levine, E. & Tamburrino, M. 2014. Bullying among young children: Strategies for prevention. *Early Childhood Education Journal* (July 2014) 42: 271–278. Published online: 21 August 2013 Springer Science + Business Media New York 2013. Viitattu 21.5.2015

Muotoiltu: suomi (Suomi)

MLL 2015. Mitä kiusaaminen on? Viitattu 12.10.2015. www.mll.fi > Kouluille ja kasvattajille > Kiusaamisen ehkäiseminen > Mitä kiusaaminen on?

Naisasialiitto Unioni Ry ja Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015. Käsitepankki. Viitattu 2.11.2015 tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi > kasitepankki

Olweus, D. 1973b. Hackkycklingar och översittare. Tukholma: Almqvist & Wicksell.

Muotoiltu: suomi (Suomi)

Opetushallitus. 2014. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014.

Opetushallitus 2015. Esiopetus. Viitattu 14.10.2015. oph.fi > Kasvatus, koulutus ja tutkinnot > Esiopetus.

Perusopetuslaki 23.12.1999/1288.

Perusopetuslaki 12.12.2014/1040

Pepler, D. & Rubin, K. 1991. *The Development and Treatment of Childhood Aggression*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.

Piironen, T. 2007. Ohjaajan opas lasten osallistavien ryhmien ohjaamiseen. Helsinki: Kuunnella meitä-hanke.

Pyhäntö, K. & Vitikka, E. 2013. Oppiminen ja pedagogiset käytännöt varhaiskasvatuksesta perusopetukseen. Opetushallituksen oppaat ja käsikirjat 2013: 9. Tampere: Juvenes Print - Suomen yliopistopaino oy.

Repo, L. 2013. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Jyväskylä: PS-kustannus.

Salakari, H. 2007. Taitojen Opetus. Saarijärvi: Saarijärven Offset.

Salmivalli, C. 2005. Kaverien kanssa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Salmivalli, C. 2003. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. 2. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Salmivalli, C. 1998. Koulukiusaaminen ryhmäilmionä. Tampere: Tammer-paino Oy.

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turku: Turun Ammattikorkeakoulu.

Stipek, D., Feiler, R., Daniels, D. & Milburn, S. 1995. Effects of Different Instructional Approaches on Young Children's Achievement and Motivation. *Child Development* 66, 209–223.

Stipek, D. & Byler, P. 2004. The early childhood classroom observation measure. *Early Childhood Research Quarterly* 19, 375–397.

Taskinen, T. & Turunen, M. 2009. Esikouluopettajien ohjaustyylien yhteys lasten sosiaaliseen kompetenssiin. Soveltavan kasvatustieteen pro gradu –tutkielma. Joensuun yliopisto. Viitattu 5.11. 2015. <http://core.ac.uk/download/pdf/15167925.pdf>.

Thornberg, R. 2010. Schoolchildren's social representations on bullying causes. *Psychology in the Schools*, 47(4), 311–327.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere: Tampere University Press.

Vienola, V. 2004. Videoiden käyttö tutkimuksen apuvälineenä. Teoksessa Enkenberg, J., Savolainen, E. & Väisänen, P. (toim.) Tutkiva opettajankoulutus – taitava opettaja. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Vilkkä, H. 2010. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

Videotallenteiden purku tuokion arviointilomakkeen raakaversion avulla

	Empatiakyvyn harjoittelu näkyy	Ongelmanratkaisu/itsehillintä näkyy	Omien päämäärien saavuttaminen/ myönteinen vuorovaikutus muiden kanssa
Tuokiorungon 1 testaukset 27. & 28.4.2015	<p><i>lapset eläytyivät tarinan henkilön tilanteeseen ja tunnetilaan näytellen ja tarinaa täydentäen</i></p> <p><i>Lapset osasivat sanoa, mitä kiusaamisesta voi seurata kiusatun ja kiusaajan näkökulmasta</i></p> <p><i>"Ei tunnu kivalta jos joku sanoo Mä en tykkää susta!"</i></p>	<p><i>Lapset hyväksyivät monta eri oikeaa vastausta</i></p> <p><i>Yritettiin uudelleen ja pohdittiin vaihtoehtoisia strategioita</i></p> <p><i>Lapset osasivat nimetä keinoja ei-toivotun käytöksen torjumiseksi</i></p>	<p><i>Harkittiin yhdessä, mitä asioita voitaisiin tarkkailla aluksi uudessa (tarinan henkilön) ryhmässä</i></p> <p><i>Harjoiteltiin ystävällistä esittäytymistä</i></p> <p><i>Pohdittiin omaa toimintaa ja tunnereaktioita aikuisen kanssa → lapset osasivat nimetä seurauksia esim. toisten leikkien tuhoamisesta</i></p>
Tuokiorungon 2 testaus 29.4.2015		<p><i>Rauhallisuus-sääntöä pystytettiin noudattamaan</i></p> <p><i>Itsehillinnän harjoittelua vaihto- ja maalialueilla – yksi kerrallaan, odota vuoroa</i></p>	<p><i>Täytyy auttaa kaveria mutta myös itseään!</i></p> <p><i>Vaihdettiin ja neuvoteltiin</i></p>

Tuokio: _____

Ryhmä: _____

Pvm: _____

Tuokion arviointilomake

Empatiakyvyn harjoittelu näkyy	Ongelmanratkaisukyvyyn/itsehillinnän harjoittelu näkyy	Omien päämäärien saavuttaminen/toisten kanssa so- vussa pysyminen näkyy
--------------------------------	--	--

<i>(ESIM.) Eläytyivätkö lapset kaverin/ tarinan henkilön tms. tunnetilaan?</i>	<i>Pystyivätkö lapset keksimään monia eri ratkaisuvaihtoehtoja ongelmiin?</i>	<i>Neuvottelivatko lapset (esim. vaihta- essaan palikoita) ?</i>
<i>Onnistuiko asioiden jakaminen? Entä tunteiden nimeäminen? Yhteistyö?</i>	<i>Onnistuiko ohjeiden kuunteleminen? Entä vuoron odottaminen?</i>	<i>Hyväksyivätkö lapset muidenkin vastauksia?</i>

Muuta huomioitavaa tällä kertaa:

Lasten vastauksia kyselyyn kiusaamisesta lhalan esiopetuksessa

- Miten sinua on kiusattu?

Lyöty, nimitelty, vedetty tukasta, ei otettu leikkiin mukaan, potkittu, kampattu

- Miten pitäisi toimia, jotta kaikilla olisi mukava olla meidän eskarissa?

Noudatetaan sääntöjä, pitää olla kaverille kiltti, ei tehdä mitään mitä ei saa, olla ystävällinen, pitää joustaa, pitää tehdä sovinto, keskustellaan kaverin kanssa, älä kiusaa ketään niin susta voi tulla jonkun paras kaveri

- Mitä aikuiset voivat tehdä, jotta kaikilla olisi mukava olla meidän eskarissa?

Kerrotaan aikuiselle, pitää ruveta rauhanneuvotteluihin, sanotaan kiusaajalle että älä tee noin, kerrotaan miltä tuntuu

Kysely kiusaamisesta lhalan esiopetuksen lasten vanhemmille: vastaukset

- Mitä kiusaaminen on?

Toiselle paha olo, toistuvaa kiusantekoa, nimittelyä, tönimistä, lyömistä, potkimista, toisen tavaroiden ottamista, ei oteta mukaan leikkiin, ilkeilyä, ulkopuolelle jättämistä, ei päästetä ruokalassa istumaan kenenkään viereen, toisen puheen matkimista, uhkailua jättää toinen kutsumatta synttäreille, teoilla tai sanoilla pahan mielen aiheuttamista toiselle, haukkuminen, raukan merkki, ei vastata kun toinen kysyy, selän takana kuiskimista

- Miten kiusaamista voidaan ennaltaehkäistä?

Puhutaan aiheesta ja seuraamuksista avoimesti kotona ja hoitopaikalla, opetellaan yhdessä sääntöjä eskarissa, KiVa-pelit, opetellaan leikkimään kaikkien kanssa, puhumalla siitä eskarissa, lukemalla aiheesta satukirjoja, esimerkin avulla, ei vieritetä syitä omaan mielipahaan muiden niskoille, noudatetaan hyviä tapoja eskarissa ja kotona, luomalla hyvä yhteishenki, puhutaan jo ajoissa erilaisuudesta ja siitä miten jokainen on tärkeä sellaisen kuin on, hyväksytään erilaisuutta, aikuiset eivät saa vähätellä kiusaamista, kuvat ovat tehokkaita apuvälineitä, sovitaan yhdessä seuraamuksista, muistetaan että kaikkien kanssa voi yrittää olla kaveri, mietitään yhdessä ja erikseen millainen toiminta ja kielenkäyttö voi aiheuttaa pahaa mieltä, keskusteluja koidin kanssa ja tietoja kotiin,

- Miten kiusaamiseen tulisi puuttua?

Kertoa aikuiselle, jotta kiusaaminen saadaan loppumaan – lapset eivät osaa vielä selvittää kiusaamista. Puhumalla kiusaajan kanssa ja koko ryhmän kanssa. Tehokkaasti heti pientenkin merkkien ilmaantuessa jottei asia pääse kasvamaan suureksi. Pitää puuttua heti. Pitää istua kasvokkain alas kiusaamisen loppumiseksi, aikuiset ja lapset. Kiusaajalle annettava kotitehtäviä kiusaamisesta. Selvitettävä rauhallisessa paikassa, ei saa nolata lapsia muiden edessä. Nopeasti ja tehokkaasti heti tilanteen ollessa kohdalla. Koko ryhmälle puhuttava yleisesti miten kavereita kohdellaan. Jokaisen tulisi miettiä mitä sanoo ja tekee. Pitää sanoa ”Lopeta”. Kiusaajalle voi pitää puhuttelun. Aina kiusaaja ei toimi tahallisesti.

Kokousmuistiinpanot 26.2.2015

(Muistiinpanot tehty alun perin käsin)

Paikka: Ihalan esiopetusyksikkö

Paikalla: Ihalan esiopetusyksikön johtaja, kaksi esiopettajaa, Aleksi Vuoristo

Mitä aion kysyä/ mistä keskustella tai mitä aiheita nousi?	Mitä selvisi
Onko kiusaamisen ehkäisy sopiva aihe toiminnalliselle opinnäytetyölle? Onko Ihalan esiopetuksessa tilausta tällaiselle?	Kyllä! Yksikkö tekee juuri omaa yksikkökoh- taista kiusaamisen ehkäisyn ja siihen puuttu- misen suunnitelmaansa. Opinnäytetyö voi hyvin linkittyä tähän.
Millaista kiusaamisen ehkäisyä Ihalan esiope- tuksessa voitaisiin tarvita? Miten toteuttaa?	Ehkä jokin uusi menetelmä, lasten orientoi- mista kiusaamisvastaisuuteen
Ketkä ovat mukana hankkeessa?	Ei vielä aivan tarkasti tiedossa, ainakin oma työharjoittelun ohjaajani ja yksikön johtaja
Keitä toimijoita osallistetaan? Vanhempia, lapsia, työntekijöitä?	Lasten vanhemmilta on ainakin mahdollista kysyä heidän näkemyksistään kiusaamisesta. Mieluiten hankkeen lopputuotos saisi olla jo- kin apuväline henkilökunnalle lasten kanssa työskentelyyn.
Kiusaamisen ehkäisy on hyvin laaja aihealue. Mikä on tämän hankkeen raja- aus?	Ei vielä tietoa.

Kokousmuistiinpanot 3.3.2015

(Muistiinpanot tehty alun perin käsin)

Paikka: Ihalan esiopetusyksikkö

Paikalla: Ihalan esiopetusyksikön johtaja M. Lammes, Aleksin tulevan työharjoittelun ohjaaja esiopettaja S. Välilehto, lastenhoitaja Riitta Anttila, Aleksi Vuoristo.

Mistä keskusteltiin	Mitä päätettiin
Mikä on tämän kehittämishankkeen erityinen fokus? Kiusaamisen ehkäisyn jokin osa-alueko? Millainen voisi olla hankkeen lopputuotos?	ei vielä tietoa, ehkä -lasten jonkinlainen puheenvuoro -lasten mahdollisuus harjoitella joitain taitoja, jotta vältetään tulevaisuudessa kiusaamiselta?
Kuinka osallistetaan vanhempia? Entä miten kartoitetaan Ihalan esiopetuksen nykytilannetta kiusaamisen suhteen?	Tehdään kysely! Kysytään kiusaamisesta lapsilta ja heidän vanhemmiltaan.

Kokousmuistiinpanot 6.5.2015

(Muistiinpanot tehty alun perin käsin)

Paikka: Ihalan esiopetusyksikkö

Paikalla: Yksikön johtaja Marjo Lammes, esiopettaja Satu Vällilehto, Aleksi Vuoristo.

Tämä kokous pidettiin hankkeen lopputuotokseen kuuluvien tuokiorunkojen 1 ja 2 testauksen jälkeen. Yleinen palaute tiimiltä oli hyvää ja testausten koettiin onnistuneen. Tässä kokouksessa käytiin läpi seuraavat asiat:

Ihalan esiopetusyksikön henkilökunnan (tiimin) toiveita kiusaamisen ehkäisyn työkalun lopullisesta muodosta ja luonteesta:

- selkeäohjeinen, mahdollisimman helppokäyttöinen, muokattavissa oman ryhmän näköiseksi
- toiminnallinen
- lapsi pystyy sen avulla toimimaan ”ketään ei kiusata” –tavoitteen mukaisesti

Kehitettävää:

- vielä pienempi ryhmä (4—5 lasta) toisi intiimimmän tunnelman ja enemmän keskustelua
- tuokioiden loppuun enemmän keskustelua
- tavoitteeksi samaistuminen, se että lapsi voisi tuntea itsessään ihmisen lapsen tunnetilan ja syntyisi myötäelämisen kokemus

Kiusaamisen ehkäisyn työkalun sisällysluettelo

Saatteeksi

Tuokio 1: Pekan Tarina

Orientoiva leikki 1: Musafiilis

Orientoiva leikki 2: Täydennä lause

Pääsisältö: Pekan Tarina

Lopetus

Tuokio 2: Meidän Palikat

Orientoiva tarina: Matin ja Ellin palikat

Pääsisältö: Meidän Palikat

Lopetus

Tuokio 3: Lohdutan Sinua

Orientoiva osuus

Pääsisältö: Lohdutan Sinua

Esimerkki Lohdutan Sinua -tuokion kulusta

Lopetus

Tuokion arviointilomake